

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

**Διερεύνηση της επίτευξης των στόχων της «ισότητας
ευκαιριών» και της «αποτελεσματικότητας» του δυαδικού
συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα, από τις
αρχές της δεκαετίας του 1980 έως τα τέλη της δεκαετίας του
2000**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αντωνοπούλου Αλίκη

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Ελ. Πρόκου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Επιβλέπουσα

Αικ. Μιχαλοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Ελ. Σιάνου – Κύργιου, Καθηγήτρια

Αθήνα, 2013

Copyright © Αντωνοπούλου Αλίκη, 2013.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- A.Δ.Ε.Δ.Υ.: Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων
A.E.I.: Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
A.E.Π.: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
A.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.: Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης
Γ.Σ.Ε.Ε.: Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας
ΕΛ.ΣΤΑΤ.: Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΠΑ.Λ.: Επαγγελματικό Λύκειο
ΕΠΑ.Σ.: Επαγγελματικές Σχολές
ΙΝ.Ε.: Ινστιτούτο Εργασίας
Κ.Α.Τ.Ε.Ε.: Κέντρα Ανωτέρας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης
Ν.: Νόμος
Τ.Ε.Ε.: Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο
Τ.Ε.Ι.: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Τ.Ε.Λ.: Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο
Φ.Ε.Κ.: Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
Ε.Σ.Σ.: European Social Survey
I.B.M.: International Business Machines Corporation
I.P.U.M.S. – International: Integrated Public Use Microdata Series – International
I.S.C.O.: International Standard Classification of Occupations
S.P.S.S.: Statistical Package for the Social Sciences

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα Ελένη Πρόκου, την κα Αικατερίνη Μιχαλοπούλου και την κα Ελένη Σιάνου - Κύργιου για την ευκαιρία που μου έδωσαν και την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν αναθέτοντάς μου αυτό το θέμα, καθώς και για τη συνεχή βοήθειά τους καθόλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας, και τη μητέρα μου για την αμέριστη συμπαράσταση και βοήθειά της.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Οι κύριες μεταρρυθμίσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 έως τα τέλη της δεκαετίας του 2000.....	13
1.1 Εισαγωγή	13
1.2 Οι πολιτικές για την τριτοβάθμια εκπαίδευση κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1980, 1990 και 2000	13
1.3 Συμπεράσματα	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Η έννοια της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» με έμφαση στο ζήτημα της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση	23
2.1 Εισαγωγή	23
2.2 Κοινωνική προέλευση και εκπαιδευτικές ευκαιρίες.....	23
2.3 Κοινωνική προέλευση και πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα	28
2.4 Συμπεράσματα	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η έννοια της «αποτελεσματικότητας» του συστήματος της ανώτατης εκπαίδευσης με έμφαση στη σύνδεσή του με την αγορά εργασίας	34
3.1 Εισαγωγή	34
3.2 Ανώτατη εκπαίδευση και αγορά εργασίας	34
3.3 Ανώτατη εκπαίδευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα	36
3.4 Συμπεράσματα	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Εμπειρική διερεύνηση της κοινωνικής προέλευσης και της απασχόλησης των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.	46
4.1 Εισαγωγή	46
4.2 Μέθοδος	48
4.2.1 Δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού 2011 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας 2010	48
4.2.2 Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού	50
4.3 Αποτελέσματα	53
4.3.1 Κοινωνική προέλευση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.	54
4.3.2 Ένταξη στην αγορά εργασίας των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.	58
4.3.3 Ο ρόλος της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι. ως παράγοντας μεταβολής της απασχόλησης των αποφοίτων τους.....	63
4.4 Συμπεράσματα	65
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	67
 ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	70
 ABSTRACT	74

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Οι κατανομές των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των αποκρινόμενων στην Απογραφή Πληθυσμού 2001 (I.P.U.M.S. - International) και στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (E.S.S.) 201052

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Οι απόφοιτοι πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο και την απασχόληση των γονέων, του δείγματος της I.P.U.M.S. – International 2001 για το σύνολο του πληθυσμού και για τους αποφοίτους από το 1986 και έπειτα55

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Οι απόφοιτοι πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο και την απασχόληση των γονέων, του δείγματος της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (E.S.S.) 2010 για το σύνολο του πληθυσμού και για τους αποφοίτους από το 1986 και έπειτα57

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Η απασχόληση και το επάγγελμα των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., σύμφωνα με τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού 2001 (I.P.U.M.S. - International) και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (E.S.S.) 201059

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Η απασχόληση σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο, του δείγματος της I.P.U.M.S. – International 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας 2010 για το σύνολο του πληθυσμού61

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 Το επάγγελμα σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο, του δείγματος της I.P.U.M.S. - International 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας 2010 για το σύνολο του πληθυσμού62

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της επίτευξης των στόχων της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» και της «αποτελεσματικότητας» στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 έως τα τέλη της δεκαετίας του 2000.

Πιο συγκεκριμένα, στο επίκεντρο της προβληματικής της εργασίας βρίσκεται το δυαδικό σύστημα της ανώτατης εκπαίδευσης και η διερεύνηση της κοινωνικής προέλευσης των αποφοίτων των δύο διαφορετικών τύπων ανώτατης εκπαίδευσης, δηλαδή των πανεπιστημίων και των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Τ.Ε.Ι.), ώστε να εξεταστεί ο βαθμός επίτευξης του στόχου της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών. Επιπλέον, διερευνάται η μετάβαση στην αγορά εργασίας των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., η οποία αποτελεί μία όψη της αποτελεσματικότητας της ανώτατης εκπαίδευσης.

Τα κύρια ερωτήματα που μας απασχολούν είναι:

- Ποια είναι η κοινωνική προέλευση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.;
- Ποια είναι η σχέση πρόσβασης στην αγορά εργασίας μεταξύ αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., τις χρονιές 2001 και 2010;
- Ποιος είναι ο ρόλος της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι. στην ένταξη των αποφοίτων τους στην απασχόληση;

Τα βασικά συμπεράσματα της μελέτης είναι πως η κοινωνική προέλευση των φοιτητών/σπουδαστών αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα για τη φοίτησή τους στον πανεπιστημιακό ή στον τεχνολογικό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ παράλληλα, στην αγορά εργασίας, προτιμώνται ευρύτερα οι πτυχιούχοι πανεπιστημίων σε σχέση με τους αποφοίτους Τ.Ε.Ι., παρά το φαινόμενο της ακαδημαϊκής ροπής.

Λέξεις κλειδιά:

Τριτοβάθμια / ανώτατη εκπαίδευση, Πανεπιστήμιο, Τ.Ε.Ι., κοινωνική προέλευση, απασχόληση, ανεργία, ανωτατοποίηση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ισότητα στην εκπαίδευση γνώρισε διάφορες μορφές και εκφράστηκε με ποικίλους τρόπους, ενώ ιδιαίτερη σημασία απέκτησε κυρίως προς το τέλος της δεκαετίας του 1950 και τις αρχές της δεκαετίας του 1960, όταν η εκπαίδευση άρχισε να προσεγγίζεται μέσα από κοινωνικο-οικονομικές κατηγορίες (διερεύνηση της κοινωνικής και οικονομικής προέλευσης των ατόμων σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους). Την ίδια περίπου εποχή που άνηθε η συζήτηση για την ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών, οι οικονομολόγοι της εκπαίδευσης διαπίστωναν και την οικονομική διάσταση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς αυξήθηκαν σημαντικά τα ποσοστά των συμμετεχόντων σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης διεθνώς.¹

Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, ήδη από την δεκαετία του 1960 και έπειτα οι ανισότητες πρόσβασης σε ανώτατες σχολές των προερχόμενων από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα μειώθηκαν σημαντικά λόγω της αύξησης του αριθμού των συμμετεχόντων σε αυτές ως συνέπεια διάφορων αλλαγών στην εκπαιδευτική πολιτική (δωρεάν παιδεία, δωρεάν διανομή συγγραμμάτων κλπ.).² Παρόλ' αυτά, όμως, οι ανισότητες στην πρόσβαση στις ανώτατες σχολές δεν εξαλείφθηκαν, καθώς η συμμετοχή των προερχόμενων από χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα παραμένει χαμηλή στο σύνολο του φοιτητικού πληθυσμού,³ ενώ, αντίστοιχα δεν σημειώθηκε μείωση των ανισοτήτων κατά την είσοδο των σπουδαστών στο σύστημα απασχόλησης, καθώς η έλλειψη θέσεων στην αγορά εργασίας δεν επέτρεψε την πρόσβασή τους σε θέσεις υψηλού κοινωνικού κύρους και οικονομικών απολαβών.⁴

Από την άλλη πλευρά, κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες (1980-2010) πραγματοποιήθηκε σημαντική αύξηση τόσο του μαθητικού όσο και του φοιτητικού πληθυσμού των περισσότερων χωρών, ως αποτέλεσμα μίας νέας εκπαιδευτικής

¹ Πυργιωτάκης Ιωάννης, «Ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση και στην απασχόληση. Η περίπτωση της Ελλάδας στο πλαίσιο των διεθνών εξελίξεων», στα *Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού Εκπαίδευση και αγορά εργασίας και ο ρόλος του επαγγελματικού προσανατολισμού εν όψει της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, Αθήνα 1991, 154-173, σ. 155-159.

² Σιάνου - Κύργιου Ελένη, *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Όψεις των κοινωνικών ανισοτήτων*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2010, σ. 44.

³ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2010, σ. 44.

⁴ Κιτσόπουλος Χρήστος, «Ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση και ο ρόλος του σχολικού εκπαιδευτικού και επαγγελματικού προσανατολισμού», στα *Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού Εκπαίδευση και αγορά εργασίας και ο ρόλος του επαγγελματικού προσανατολισμού εν όψει της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, Αθήνα 1991, 174-180, σ. 177.

πολιτικής που επικράτησε διεθνώς με κύρια χαρακτηριστικά την ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση και την αναγνώριση των εκπαιδευτικών δαπανών ως επενδυτικών και όχι ως καταναλωτικών κεφαλαίων.⁵

Διαπιστώνεται έτσι πως η αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων με τη στρατηγική της αύξησης του αριθμού των πτυχιούχων επέφερε διαταραχές στη σχέση του εκπαιδευτικού συστήματος και του συστήματος της απασχόλησης, με αποτέλεσμα μετά την επιτυχή ολοκλήρωση των ανώτατων σπουδών οι απόφοιτοι, και ιδιαίτερα όσοι προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, να πλήττονται από υψηλά ποσοστά ανεργίας και ημι-απασχόλησης.⁶

Σκοπός της μελέτης αυτής, είναι η εξέταση της επίτευξης των στόχων της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση, μέσω της διερεύνησης της κοινωνικής προέλευσης των αποφοίτων των πανεπιστημίων (δηλαδή των πανεπιστημίων, των πολυτεχνείων και της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών) και των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (δηλαδή των Τ.Ε.Ι. και της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.), καθώς και του στόχου της «αποτελεσματικότητας» στις πολιτικές αυτές, μέσα από τη διερεύνηση της μετάβασης στην αγορά εργασίας των αποφοίτων των δύο αυτών διαφορετικών τύπων ανώτατης εκπαίδευσης.

Στην παρούσα εργασία, λοιπόν, θα διερευνηθεί εμπειρικά το κατά πόσο επιτεύχθηκαν οι στόχοι της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών και της αποτελεσματικότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όσον αφορά στην ένταξη των αποφοίτων λυκείου στο δυαδικό σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης και των αποφοίτων Α.Ε.Ι. (πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι.) στην απασχόληση στην Ελλάδα, χρησιμοποιώντας τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010.

Συγκεκριμένα, θα μελετηθεί η κοινωνική προέλευση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., καθώς και η ένταξή τους στην απασχόληση, με σκοπό τη διερεύνηση της επίτευξης των στόχων της ισότητας ευκαιριών και της αποτελεσματικότητας, όπως αυτοί εκφράζονται στις νομοθετικές ρυθμίσεις των τελευταίων τριών περίπου δεκαετιών (από το 1983 έως το 2010).

⁵ Πυργιωτάκης Ιωάννης, *ό.π.*, σ. 155.

⁶ Φακιολάς Ροσσέτος, «Η απασχόλησης στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά», στα *Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού Εκπαίδευση και αγορά εργασίας και ο ρόλος του επαγγελματικού προσανατολισμού εν όψει της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, Αθήνα 1991, 64-70, σ. 67.

Για την επίτευξη του σκοπού της εργασίας, αρχικά θα μελετηθούν οι σχετικές μεταρρυθμίσεις στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση σε σχέση με το ευρύτερο κοινωνικο-οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο, καθώς και οι κυριότερες πολιτικές που επηρέασαν τη δομή και λειτουργία των πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. Στη συνέχεια, θα διερευνηθεί η κοινωνική προέλευση των αποφοίτων των διαφορετικών αυτών τύπων ανώτατης εκπαίδευσης, καθώς και η πρόσβαση (μετάβαση) των αποφοίτων Α.Ε.Ι. (πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.) στην αγορά εργασίας, ως μία όψη της αποτελεσματικότητας της ανώτατης εκπαίδευσης, για τις χρονιές 2001 και 2010, μέσω της ανάλυσης των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010. Οι συγκεκριμένες χρονιές επιλέχθηκαν τόσο λόγω της διαθεσιμότητας των δεδομένων των παραπάνω ερευνών (καθώς τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2011 δεν είναι ακόμη διαθέσιμα), όσο και επειδή το 2001 αποτελεί χρονολογία κατά την οποία η ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι. δεν είχε ακόμη εφαρμοστεί, ενώ αντίστοιχα, το 2010 τα Τ.Ε.Ι. είχαν γίνει Ανώτατα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, οπότε και δίδεται η δυνατότητα μελέτης του ρόλου της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι. στην απασχόληση των αποφοίτων τους.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας εξετάζονται οι κυριότερες πολιτικές και μεταρρυθμίσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 (καθώς το 1983 ιδρύθηκαν τα Τ.Ε.Ι.) έως το 2010, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι.), με σκοπό τη διερεύνηση της ένταξης των εννοιών της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» αλλά και της «αποτελεσματικότητας» στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μία σύντομη αναφορά στις κυριότερες θεωρίες και έρευνες που αφορούν στο στόχο της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών, με έμφαση στην ύπαρξη ή μη ίσων ευκαιριών στην πρόσβαση των ατόμων στην ανώτατη εκπαίδευση ανάλογα με την κοινωνική-οικονομική τους προέλευση, καθώς και στο πως εκφράστηκε αυτός ο στόχος μέσα από τις μεταρρυθμίσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η εξέταση της σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, μέσα από κάποιες βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, ενώ αναλύονται

τα πορίσματα από έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και αφορούν στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρείται η μελέτη της κοινωνικής προέλευσης των αποφοίτων πανεπιστημιακής και τεχνολογικής ανώτατης εκπαίδευσης με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων, καθώς και η διερεύνηση της ένταξης στην αγορά εργασίας των αποφοίτων πανεπιστημίων και των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. στην Ελλάδα, για τις χρονιές 2001 και 2010. Ταυτόχρονα, επιχειρείται μία σύγκριση της ένταξης στην απασχόληση των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. πριν και μετά την ισχύ του νόμου της ανωτατοποίησής τους (Ν.2916/2001). Μέσω της επεξεργασίας των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, διερευνώνται οι ανισότητες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, αλλά και στην ένταξη στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Οι κύριες μεταρρυθμίσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 έως τα τέλη της δεκαετίας του 2000

1.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστούν οι κυριότερες πολιτικές και μεταρρυθμίσεις που συντελέστηκαν για την τριτοβάθμια εκπαίδευση τα τελευταία χρόνια (από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 έως τα τέλη της δεκαετίας του 2000) καθώς και το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η επιλογή αυτής της χρονικής περιόδου καθορίστηκε από τη χρονολογία ίδρυσης των Τ.Ε.Ι. (1983), καθώς τα ερευνητικά ερωτήματα της συγκεκριμένης εργασίας στοχεύουν στη μελέτη ομοιοτήτων και διαφορών στην κοινωνική προέλευση και την ένταξη στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.

Κύριος στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι η διερεύνηση της ένταξης της έννοιας της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» αλλά και της «αποτελεσματικότητας» στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα, καθώς και η αναφορά στο ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με σκοπό την καταγραφή ομοιοτήτων και διαφορών στη λειτουργία των πανεπιστημίων και των Τ.Ε.Ι.

1.2 Οι πολιτικές για την τριτοβάθμια εκπαίδευση τις δεκαετίες 1980, 1990 και 2000

Οι αλλαγές που συντελέστηκαν κατά τις τελευταίες δεκαετίες (1980 έως 2000) στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση μέσω των εκάστοτε μεταρρυθμίσεων και πολιτικών οδήγησαν στην ευρύτερη αναμόρφωσή της.⁷

Μία από τις σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις για την ανώτατη εκπαίδευση στις αρχές της δεκαετίας του 1980 αποτέλεσε η ψήφιση του Νόμου 1268/1982 (ΦΕΚ 87 Α') «Για τη δομή και λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων», ο οποίος στην

⁷ Κωτσίκης Βαγγέλης, *Εκπαιδευτική διοίκηση και πολιτική. Οργάνωση και διοίκηση εκπαιδευτικών συστημάτων και συστημάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης*, Αθήνα (Ελλην) 2003, σ. 234.

συνέχεια τροποποιήθηκε από επόμενους νόμους και διατάγματα. Κύριοι στόχοι, στο πλαίσιο της εφαρμογής του παραπάνω νόμου, αποτέλεσαν η συμβολή της εκπαίδευσης στην αυτοδύναμη οικονομική ανάπτυξη της χώρας, η ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία και πρακτική, η κοινωνική αναγνώριση της αξίας της εργασίας, καθώς και η αναθεώρηση όλων των αναλυτικών προγραμμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με στόχο τη διδασκαλία σύγχρονων γενικών γνώσεων και τη δημιουργία διεπιστημονικών επαγγελματιών.⁸ Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχόταν στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.), που είχαν ως αποστολή:

- Να παράγουν και να μεταδίδουν τη γνώση με την έρευνα και τη διδασκαλία και να καλλιεργούν τις τέχνες.
- Να συντείνουν στη διαμόρφωση υπεύθυνων ανθρώπων με επιστημονική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική συνείδηση και να παρέχουν τα απαραίτητα εφόδια που θα εξασφαλίζουν την άρτια κατάρτιση τους για επιστημονική και επαγγελματική σταδιοδρομία.
- Να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των κοινωνικών, πολιτιστικών και αναπτυξιακών αναγκών του τόπου.⁹

Ως αποστολή των Α.Ε.Ι. ορίστηκε, επίσης, η συμβολή τους στην αντιμετώπιση της ανάγκης για συνεχιζόμενη εκπαίδευση και διαρκή επιμόρφωση των ατόμων.¹⁰

Έτσι, ο παραπάνω νόμος στόχευε στην αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος με αντικατάσταση της μέχρι τότε ισχύουσας κάθετης και συγκεντρωτικής δομής του σε οριζόντια και αποκεντρωτική, στη σύνδεση του εκπαιδευτικού συστήματος με τις μακροχρόνιες ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, στην κατάργηση των φραγμών στη μόρφωση και στην υποστήριξη της κάθετης και οριζόντιας εκπαιδευτικής κινητικότητας τόσο των διδασκόντων όσο και των διδασκομένων, στην κατάργηση της ιδιωτικής εκπαίδευσης, στη διασφάλιση της ταχύρρυθμης αποκεντρωμένης εκπαίδευσης και επιμόρφωσης όλων των εκπαιδευτικών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, καθώς και στην εδραίωση της ισοτιμίας ανάμεσα στην τεχνική και την επαγγελματική εκπαίδευση. Με βάση τους παραπάνω στόχους, ο Ν. 1268/1982

⁸ Μπουζάκης Σήφης, *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1998)*, Αθήνα (Gutenberg) 2005, σ. 162-163.

⁹ Νόμος 1268/1982, www.biol.uoa.gr/fileadmin/biol.uoa.gr/uploads/PDF_Files/Nomos1268-82.pdf, (πρόσβαση στις 8/7/2013).

¹⁰ Νόμος 1268/1982, www.biol.uoa.gr/fileadmin/biol.uoa.gr/uploads/PDF_Files/Nomos1268-82.pdf, (πρόσβαση στις 8/7/2013).

προήγαγε τον εκδημοκρατισμό των ελληνικών πανεπιστημίων, εισήγαγε συλλογικές και συμμετοχικές διαδικασίες σε όλα τα επίπεδα διδακτικής και ερευνητικής εργασίας, ενώ παράλληλα στόχευε στην ανεξάρτητη οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και εκπαιδευτική ανάπτυξη.¹¹

Ακολούθως, το 1983 ψηφίστηκε ο Νόμος 1404 (ΦΕΚ 173/τ.Α' / 24-11-83) «Δομή και λειτουργία των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» με τον οποίο καθιερώθηκε για πρώτη φορά ο όρος της «τριτοβάθμιας τεχνολογικής εκπαίδευσης» με την ίδρυση, από το Υπουργείο Παιδείας, των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Τ.Ε.Ι.), ως νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, πλήρως αυτοδιοικούμενων, που θα ανήκαν πια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.¹² Με την ίδρυση των Τ.Ε.Ι. καταργήθηκαν τα Κ.Α.Τ.Ε.Ε. (που αποτελούσαν την μέχρι τότε επιλογή για τεχνολογική εκπαίδευση) λόγω της κοινωνικής ανάγκης του πληθυσμού για ανώτατη εκπαίδευση που δεν παρέχονταν από αυτά και είχε ως αποτέλεσμα την υπερσυσσώρευση φοιτητών στα πανεπιστήμια.¹³ Η οργάνωση και η λειτουργία των Τ.Ε.Ι. διεπόταν από τις διατάξεις του συγκεκριμένου νόμου, ενώ ειδικότερα θέματα που δεν περιλαμβάνονταν σε αυτόν ρυθμιζόνταν με τον εσωτερικό κανονισμό κάθε Τ.Ε.Ι.¹⁴

Σύμφωνα με το Ν. 1404/1983, τα Τ.Ε.Ι. διακρίνονταν από τα πανεπιστήμια σαφώς ως προς το ρόλο και την κατεύθυνση τόσο των ίδιων όσο και των αποφοίτων τους, ως προς τα προσόντα του εκπαιδευτικού τους προσωπικού (το οποίο αναμενόταν να έχει επίσης υψηλά ακαδημαϊκά προσόντα, με έμφαση όμως στην επαγγελματική πείρα) αλλά και ως προς το περιεχόμενο και τους τίτλους σπουδών.¹⁵ Ως αποστολή τους ορίστηκε η επαρκής θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση για την εφαρμογή επιστημονικών, τεχνολογικών, καλλιτεχνικών και άλλων γνώσεων και δεξιοτήτων στο επάγγελμα, η συμβολή τους στη δημιουργία υπεύθυνων πολιτών και η υλοποίηση του δικαιώματος της δωρεάν παιδείας κάθε Έλληνα πολίτη, ανάλογα με τις κλίσεις του.¹⁶

Τα Τ.Ε.Ι. αρχικά παρείχαν τριετή εκπαίδευση και υποχρεωτική εξαμηνιαία πρακτική άσκηση των σπουδαστών, ενώ συνταγματικά κωλύματα αναφορικά με την “εξίσωση”

¹¹ Μπουζάκης Σήφης, *ό.π.*, σ. 162-164.

¹² Παπαγιάννης Φώτης, Αθανασούλης Θανάσης, *Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Ένας χρόνος μετά...*, Αθήνα (Έκδοση της Ειδικής Υπηρεσίας Ε.Υ. των Τ.Ε.Ι.) 1984, σ. 19.

¹³ Prokou Eleni, «Nonuniversity higher education reform in France, Germany, and Greece: A comparison of core and semiperiphery societies», *Comparative Education Review*, 50 (2) (2006), 196-216, σ. 203.

¹⁴ Κωτσίκης Βαγγέλης, *ό.π.*, σ. 310.

¹⁵ Prokou Eleni, *ό.π.*, σ. 203.

¹⁶ Παπαγιάννης Φώτης, Αθανασούλης Θανάσης, *ό.π.*, σ. 20.

και την ισοτιμία της ανώτερης με την ανώτατη εκπαίδευση παρακάμφθηκαν μέσω του διαχωρισμού του πανεπιστημιακού από τον τεχνολογικό τομέα, μόνο όμως ως έναν βαθμό, αφού οι δύο αυτοί τύποι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης διακρίνονταν όσον αφορά στους ρόλους, τις κατευθύνσεις των ιδίων και των αποφοίτων τους, καθώς και το περιεχόμενο και τους τίτλους σπουδών.¹⁷

Η ίδρυση των Τ.Ε.Ι. τεκμηριώθηκε μέσω της ανταπόκρισης του μη πανεπιστημιακού, τεχνολογικού, τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο στον στόχο της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών μέσω της μαζικοποίησης του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης, όσο και στον στόχο της οικονομικής αποτελεσματικότητας, υπό την έννοια μίας διαδικασίας οικονομικής ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού με σκοπό την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.¹⁸ Αυτό πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσα από την ίδρυση των Τ.Ε.Ι., που παρείχαν ανώτερες σπουδές σε εφαρμοσμένες ειδικότητες και σε εξειδικευμένα γνωστικά αντικείμενα, τα οποία δεν καλύπτονταν στο μεγαλύτερο μέρος τους εκείνη την εποχή (τη δεκαετία του 1980) από τα αντίστοιχα πανεπιστήμια και δεν είχαν αντίστοιχα επαγγελματικά δικαιώματα.¹⁹

Η επόμενη σημαντική μεταρρυθμιστική προσπάθεια πραγματοποιήθηκε το 1994 – 1995 και αποσκοπούσε στην περαιτέρω αναβάθμιση των Τ.Ε.Ι. ως Ανωτάτων Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Η διαδικασία αυτή, κάτω από την πίεση των αντιδράσεων των πανεπιστημίων, αλλά και των διαφόρων επαγγελματικών οργανώσεων των αποφοίτων τους, όπως επίσης και την πίεση μέρους του εκπαιδευτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι. που διέθεταν μειωμένα ακαδημαϊκά προσόντα (είχαν διορισθεί κατά την περίοδο των Κ.Α.Τ.Ε.Ε. ή μονιμοποιήθηκαν με την ψήφιση του Ν. 1404/83 και δεν είχαν διδακτορικούς τίτλους σπουδών), δεν ολοκληρώθηκε εκείνη την εποχή, αλλά το 2001 με την ψήφιση του Νόμου 2916 (Φ.Ε.Κ. 114/Α/11.6.01) «Διάρθρωση της ανώτατης εκπαίδευσης και ρύθμιση θεμάτων του τεχνολογικού τομέα αυτής». Ο νόμος αυτός κατοχύρωνε την ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι., τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων τους, τη δυνατότητα παρακολούθησης μεταπτυχιακών προγραμμάτων των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. στην Ελλάδα

¹⁷ Κωτσίκης Βαγγέλης, *ό.π.*, σ. 310.

¹⁸ Πρόκου Ελένη, «Οι στόχοι της «ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών» και της «αποδοτικότητας» στα μοντέλα ανώτατης εκπαίδευσης της περιοχής της Νότιας Ευρώπης (Ελλάδα)», στο Πρόκου Ελένη (επιμέλεια), *Κοινωνικές διαστάσεις των πολιτικών στην ανώτατη εκπαίδευση: Συγκριτική και διεθνής προσέγγιση*, Αθήνα (Διόνικος) 2011, 167-189, σ. 169.

¹⁹ Κωτσίκης Βαγγέλης, *ό.π.*, σ. 312.

και το εξωτερικό, καθώς και τη μερική εξομοίωση των προσόντων του διδακτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι. με αυτών των πανεπιστημίων.²⁰

Οι αλλαγές που επέφερε η ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι. (φαινόμενο της «ακαδημαϊκής ροπής»²¹), λοιπόν, αφορούσαν τόσο στα προσόντα του εκπαιδευτικού τους προσωπικού, όσο όμως και σε σπουδαστικά θέματα, καθώς πλέον η διάρκεια σπουδών στα τμήματα των Τ.Ε.Ι. αυξήθηκε στα οκτώ (8) εξάμηνα, υπήρξαν αλλαγές στο περιεχόμενο των αναλυτικών προγραμμάτων των τμημάτων Τ.Ε.Ι., ενώ δόθηκε στους αποφοίτους η δυνατότητα για συνέχιση των σπουδών τους σε μεταπτυχιακό και διδακτορικό επίπεδο.²²

Έτσι, σύμφωνα με τον Ν. 2916/2001, η ανώτατη εκπαίδευση αποτελείται πλέον από δύο παράλληλους τομείς, τον πανεπιστημιακό (που περιλαμβάνει τα πανεπιστήμια, τα πολυτεχνεία και την Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών) και τον τεχνολογικό (ο οποίος περιλαμβάνει τα Τ.Ε.Ι. και την Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.), οι οποίοι λειτουργούν συμπληρωματικά, με διακριτές φυσιογνωμίες, ρόλους και αποστολή, ενώ διαφοροποιούνται σύμφωνα με όσα προβλέπονται στο Ν. 1268/1982 για τον πανεπιστημιακό τομέα και στο Ν. 1404/1983 όπως ισχύει για τον τεχνολογικό τομέα.²³

Με αυτό τον τρόπο τα τεχνολογικά ιδρύματα αποτελούν τον συνδετικό κρίκο μεταξύ της γνώσης και της εφαρμογής, αναπτύσσοντας την εφαρμοσμένη διάσταση των επιστημών και των τεχνών στα αντίστοιχα επαγγελματικά πεδία, ενώ σκοπός τους είναι να μεταφέρουν, χρησιμοποιούν και προάγουν σύγχρονη τεχνολογία, καθώς και τεχνικές και πρακτικές μεθόδους στο χώρο των εφαρμογών. Σε αυτό το πλαίσιο ορισμένα τμήματα των Τ.Ε.Ι. έχουν κατορθώσει να συνδυάζουν την ανάπτυξη του κατάλληλου θεωρητικού υποβάθρου σπουδών με υψηλού επιπέδου εργαστηριακή και πρακτική

²⁰ Χασάπης Δημήτρης, «Τεχνική – Επαγγελματική εκπαίδευση: Δεδομένα ενός νέου παρόντος και ζητούμενα ενός επερχόμενου μέλλοντος», στα *Πρακτικά 1^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Σ.Ε.Π. Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Η Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα (Σ.Ε.Π. – Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) 2010, 765-775, σ. 766.

²¹ Ο όρος «ακαδημαϊκή ροπή» (academic drift) αναφορικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση χρησιμοποιείται στην επιστημονική βιβλιογραφία για να περιγράψει την τάση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων να «βελτιώσουν» την κατάστασή τους με την εφαρμογή αντίστοιχων προγραμμάτων σπουδών και οργανωτικών μοντέλων με ιδρύματα υψηλότερου κύρους, μειώνοντας έτσι την ποικιλομορφία των εκπαιδευτικών συστημάτων (Schwartzman Simon, “Academic drift in Brazilian education”, *Pensamiento educativo. Revista de investigación educacional Latinoamericana*, 48 (1) (2011), 14-26, σ. 16).

²² Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 174.

²³ Νόμος 2916/ 2001, http://eclass.aspete.gr/modules/document/file.php/EML152/Nomothesia/N.2916-fek-114_11-06-2001.pdf, (πρόσβαση στις 7/5/2013).

άσκηση, ενώ παράλληλα διεξάγουν κυρίως τεχνολογική έρευνα και αναπτύσσουν τεχνογνωσία και καινοτομίες στα αντίστοιχα επαγγελματικά πεδία.²⁴

Σε γενικές γραμμές, κύριος στόχος των προαναφερόμενων μεταρρυθμίσεων ήταν η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης και η διεύρυνση της συμμετοχής αποφοίτων Λυκείου σε αυτή, με ποσοτικά, όμως, κριτήρια, καθώς το νέο σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης προσέφερε πολλαπλάσιες αλλά άνισες ευκαιρίες για εκπαίδευση, διατηρώντας έμμεσες μορφές διάκρισης που συντηρούσαν τις κοινωνικές ανισότητες πρόσβασης σε πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι.²⁵

Έτσι, παρόλο που η μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης, μέσω της ένταξης του τεχνολογικού τομέα σε αυτή, αύξησε τις ευκαιρίες για πρόσβαση σε τριτοβάθμια ιδρύματα των αποφοίτων λυκείου όλων των κοινωνικών στρωμάτων, ταυτόχρονα η αύξηση των εισαχθέντων σε τριτοβάθμια ιδρύματα από ανώτερα και μεσαία κοινωνικά στρώματα ήταν (και συνεχίζει να είναι) σημαντικά μεγαλύτερη από την αύξηση των εισαγομένων από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα.²⁶

Αντίστοιχα, παρόλο που η πρόσβαση στα Τ.Ε.Ι. επέτρεψε σε έναν ολοένα αυξανόμενο αριθμό μαθητών από λιγότερο προνομιούχα στρώματα να εισέλθουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, στα πανεπιστημιακά τμήματα που συνδέονται με επαγγέλματα που απολαμβάνουν υψηλό κύρος στην ελληνική κοινωνία, οι βάσεις εισαγωγής εξακολούθησαν να είναι υψηλές και κατ' επέκταση να είναι δύσκολη και «ελιτίστικη» η πρόσβαση σ' αυτές. Παρόλο, λοιπόν, που ο πληθυσμός με χαμηλότερα μορφωτικά εφόδια και κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο γονέων, βρήκε στα Τ.Ε.Ι. μία διέξοδο εκπαιδευτικής και επαγγελματικής ανέλιξης, εξακολούθησε να υποαντιπροσωπεύεται στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση.²⁷

Με αυτό τον τρόπο, οι ισχύουσες κοινωνικές διακρίσεις διατηρήθηκαν και σε ακαδημαϊκό επίπεδο, με αποτέλεσμα να συνεχιστούν και στην πρόσβαση των αποφοίτων στην αγορά εργασίας, η οποία έτσι και αλλιώς δεν είχε δυνατότητες απορρόφησης όλων των πτυχιούχων πανεπιστημιακής και τεχνολογικής εκπαίδευσης.²⁸

²⁴ Κωτσίκης Βαγγέλης, *ό.π.*, σ. 311-312.

²⁵ Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 174.

²⁶ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες: Η μετάβαση από τη δευτεροβάθμια στην ανώτατη εκπαίδευση (1997 – 2004)*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2005, σ. 29.

²⁷ Γουβιάς Διονύσης, «Διαχρονική εξέλιξη των ανισοτήτων πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (1993-2004): Ενδείξεις για αντιστροφή των τάσεων μετά την εφαρμογή της “Μεταρρύθμισης Αρσένη”», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 132-133, Β' - Γ' (2010), 99-146, σ. 106, 138.

²⁸ Γουβιάς Διονύσης, *ό.π.*, σ. 136.

Ταυτόχρονα, δεδομένων των εθνικών και παγκόσμιων οικονομικών συνθηκών που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες, αλλά και της διεύρυνσης των ανισοτήτων των υψηλών και των χαμηλών κοινωνικών και οικονομικών στρωμάτων, καθώς και των ιδιαιτεροτήτων του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος (υποχρεωτικές εξετάσεις, μεγάλο κόστος εξωσχολικής προετοιμασίας, δημόσια και ιδιωτικά σχολεία κ.λπ.), είναι αναπόφευκτο να θεωρείται ότι οι ανισότητες με βάση το οικονομικό κεφάλαιο της εκάστοτε οικογένειας θα διαιωνίζονται.²⁹

Αντίστοιχα, παρά τη ψήφιση του νόμου για την ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι., με την αναβάθμιση τόσο του περιεχομένου των σπουδών των τμημάτων τους, όσο και των προσόντων του διδακτικού προσωπικού, αλλά και της δυνατότητας που δόθηκε στους αποφοίτους των Τ.Ε.Ι. να συνεχίζουν τις σπουδές τους σε μεταπτυχιακό και διδακτορικό επίπεδο,³⁰ διατηρήθηκε η διάκριση τόσο μεταξύ της αποστολής των πανεπιστημιακών και των τεχνολογικών ιδρυμάτων,³¹ όσο όμως και της αποτελεσματικότητάς τους με την έννοια της σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και τη δυνατότητα απασχόλησης των αποφοίτων τους.

Η αποτελεσματικότητα της ανώτατης εκπαίδευσης με όρους ένταξης στην αγορά εργασίας, αναπτύχθηκε σταδιακά ως μία συνέπεια της μεγάλης επέκτασης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς η αύξηση της πρόσβασης στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα των νέων από χαμηλά οικονομικά και κοινωνικά στρώματα και η ταυτόχρονη είσοδος σε πανεπιστημιακά και τεχνολογικά ιδρύματα με πολύ χαμηλούς βαθμούς εισαγωγής, οδήγησε στην υποβάθμιση των πτυχίων και εν τέλει στην όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων μέσα από την εσωτερική διαφοροποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης, τις συνεχώς μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας, καθώς και τις διαφορές στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας των ατόμων διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων και κατόχων πτυχίων από διαφορετικά ιδρύματα και σχολές.³²

Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί μία σημαντική αλλαγή στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα. Με την ψήφιση των Νόμων 3374/2005 (Φ.Ε.Κ. 189/Α/2.8.05) «Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων - Παράρτημα διπλώματος» και

²⁹ Γουβιάς Διονύσης, *ό.π.*, σ. 138.

³⁰ Prokou Eleni, *ό.π.*, σ. 209-210.

³¹ Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 174.

³² Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, σ. 313.

Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 184.

3549/2007 (Φ.Ε.Κ. 69/Α/20.3.07) «Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» η ελληνική πολιτεία άρχισε να εστιάζει σε ποσοτικά κριτήρια (αντί για τα ποιοτικά κριτήρια της προαγωγής των αναγκών της επιστήμης και των κοινωνικών αξιών).³³ Μέσω αυτών θα μπορούσε να αποτιμηθεί το έργο των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μέσα από την εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση, η οποία θα αξιολογούσε την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης με οικονομικούς όρους, με βάση το βαθμό ικανοποίησης των ατόμων, της αγοράς και της εθνικής οικονομίας από τις υπηρεσίες της.³⁴

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους νόμους 3374/2005 και 3549/2007 για την αποτίμηση του έργου των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης, και για τη διασφάλιση της ποιότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας, εισήχθησαν ποσοτικά κριτήρια (μέσω δεικτών) μέσα από την προβλεπόμενη εσωτερική και εξωτερική τετραετή αξιολόγησή τους, και με συνέπεια, στην περίπτωση αρνητικής αξιολόγησης ή μη κατάθεσης της έκθεσης, την απόσυρση μέρους της κρατικής χρηματοδότησης προς το εκάστοτε εκπαιδευτικό ίδρυμα.³⁵

Έτσι, σύμφωνα με τον Ν. 3549/2007, «το τετραετές ακαδημαϊκό - αναπτυξιακό πρόγραμμα κάθε Α.Ε.Ι. εξειδικεύεται:

- Στις λειτουργικές δαπάνες.
- Στις επενδύσεις.
- Σε όλο το προσωπικό κάθε κατηγορίας.
- Στην πλήρη καταγραφή και αξιοποίηση της περιουσίας του Α.Ε.Ι..
- Στον προγραμματισμό της χρηματοδότησης από άλλες πηγές, εκτός του Κρατικού Προϋπολογισμού».³⁶

Με αυτό τον τρόπο, τα ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης (πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι.) αξιολογούνται με ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία η ποιότητα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν αποτιμάται με βάση την προαγωγή των αναγκών της επιστήμης και των κοινωνικών αξιών, αλλά σύμφωνα με το μειωμένο λειτουργικό κόστος και τη σύνδεσή τους με τις ανάγκες της αγοράς.³⁷

³³ Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 180-181.

³⁴ Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 180-181.

³⁵ Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 180.

³⁶ Νόμος 3549/2007, http://www.teilam.gr/nomothesia/N3549_2007.pdf, (πρόσβαση στις 9/7/2013).

³⁷ Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 181.

Σύμφωνα με τους Johnes & Taylor (1990) τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα αποσκοπούν στην παραγωγή τεσσάρων κύριων κατηγοριών εκροών. Στις εκροές που προέρχονται από τις διδακτικές δραστηριότητες, στις εκροές που προέρχονται από τις ερευνητικές δραστηριότητες, από τις συμβουλευτικές και τις άλλες σχετικές δραστηριότητες, καθώς και στις πολιτισμικές και κοινωνικές εκροές.³⁸

Ο συγκριτικός υπολογισμός των εκροών με βάση το κόστος της εκπαιδευτικής διαδικασίας αποτελεί έναν τρόπο μέτρησης της αποτελεσματικότητας της επίτευξης των στόχων του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Ο καθορισμός όμως των στόχων των τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ως εκροών δεν αρκεί για τη μέτρησή τους, καθώς προκύπτουν προβλήματα από την ποσοτικοποίησή τους, ενώ αντίστοιχα η μέτρηση είναι ανεπαρκής εάν δεν λαμβάνει υπόψη την ποιότητα του παραγόμενου έργου.³⁹

Τέλος, ο Νόμος 4009/2011 (Φ.Ε.Κ. 195/Α/6.9.11) «Δομή, λειτουργία, διασφάλιση της ποιότητας των σπουδών και διεθνοποίηση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων», εισήγαγε σημαντικές αλλαγές στην ακαδημαϊκή οργάνωση της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα, συνδέοντάς την πιο άμεσα με τη δημιουργία προγραμμάτων για την αποτελεσματικότερη σύνδεση με την αγορά εργασίας και την επιχειρηματικότητα, με την ανάπτυξη προγραμμάτων εξ'αποστάσεως εκπαίδευσης ή εκπαίδευσης με μικρότερη διάρκεια, με την κρατική χρηματοδότηση ανάλογα με την αποτελεσματικότητά της, καθώς και με την αύξηση των διαδικασιών εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης.⁴⁰

Οι παραπάνω πολιτικές, οδήγησαν στη μεταστροφή της έμφασης στις πολιτικές για την τριτοβάθμια εκπαίδευση από τα ποιοτικά στα ποσοτικά χαρακτηριστικά, στην ευρύτερη επαγγελματοποίησή της, στη σύνδεσή της με την αγορά εργασίας, καθώς και στην αναζήτηση άλλων - ιδιωτικών ή ευρωπαϊκών - οικονομικών πόρων, πέραν των κρατικών, για τη λειτουργία της. Με αυτό τον τρόπο, το ενδιαφέρον της πολιτείας μεταφέρθηκε από την επίτευξη του στόχου της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών στην

³⁸ Johnes Jill, Taylor Jim, *Performance indicators in higher education*, Buckingham (SHRE and Open University Press) 1990, σ. 163.

³⁹ Χαλκιάτης Δημήτρης, Βίκη Αγνή, Παπάνης Ευστράτιος, Γιαβρίμης Παναγιώτης, «Μοντέλα χρηματοδότησης στην Ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και αποδοτικότητα», *Σύγχρονη κοινωνία, εκπαίδευση & ψυχική υγεία*, 1 (2008), 279-292, σ. 282.

⁴⁰ Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 182.

αύξηση της αποτελεσματικότητας της ανώτατης εκπαίδευσης, μέσω της σύνδεσής της με την αγορά εργασίας.⁴¹

1.3 Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάστηκαν συνοπτικά οι κυριότερες πολιτικές και μεταρρυθμίσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν ιδρύθηκε ο μη πανεπιστημιακός, τεχνολογικός τομέας στην Ελλάδα (Τ.Ε.Ι.), έως τα τέλη της δεκαετίας του 2000.

Πιο συγκεκριμένα, πέραν από κάποια στοιχεία για τη λειτουργία και τη δομή τόσο των πανεπιστημίων όσο και των Τ.Ε.Ι., παρουσιάστηκαν οι κυριότερες πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση, οι οποίες αφορούν στην επίτευξη του στόχου της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών αλλά και της αποτελεσματικότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, υπό την έννοια της σύνδεσής της με την αγορά εργασίας.

Παρουσιάστηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά του Ν. 1268/1982, ο οποίος αφορούσε στη δομή και λειτουργία των Α.Ε.Ι. και στόχευε στην αλλαγή της μέχρι τότε ισχύουσας μορφής της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά και του Ν. 1404/1983 για τη δομή και τη λειτουργία των Τ.Ε.Ι., σύμφωνα με τον οποίο εισήχθη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ο μη πανεπιστημιακός, τεχνολογικός, τομέας, με σκοπό τη διεύρυνση του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Ακολούθως, με τον Ν. 2916/2001 κατοχυρώθηκε η ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι., τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων τους, αλλά και τα αυξημένα προσόντα του διδακτικού τους προσωπικού, ενώ με την ψήφιση των Ν. 3374/2005, Ν. 3549/2007 και Ν. 4009/2011 οι πολιτικές της ανώτατης εκπαίδευσης μεταστράφηκαν από την επίτευξη του στόχου της ισότητας στην πρόσβαση στην εκπαίδευση στην αύξηση της αποτελεσματικότητάς της υπό την έννοια της πιο αποτελεσματικής σύνδεσής της με τις ανάγκες της «αγοράς».

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναπτυχθούν εκτενέστερα οι θεωρητικές προσεγγίσεις για την ύπαρξη κοινωνικών ανισοτήτων στην εκπαίδευση, ενώ θα παρουσιαστούν έρευνες γύρω από την επίτευξη του στόχου της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα τις τελευταίες τρεις δεκαετίες.

⁴¹ Πρόκου Ελένη, *ό.π.*, σ. 184.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Η έννοια της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» με έμφαση στο ζήτημα της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μία αναφορά στις κυριότερες θεωρίες και έρευνες που αφορούν στην έννοια της «ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών», με έμφαση στο ζήτημα της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, και με ειδική αναφορά στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα.

Βασικός σκοπός του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι τόσο η θεωρητική διερεύνηση της ύπαρξης ίσων ευκαιριών στην πρόσβαση των ατόμων στην εκπαίδευση σύμφωνα με το κοινωνικο-οικονομικό τους επίπεδο, όσο και η διερεύνηση της επίτευξης των στόχων της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών όπως αυτοί τέθηκαν από τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Το θεωρητικό πλαίσιο που θα παρουσιαστεί σε αυτό το κεφάλαιο θα μας βοηθήσει να ερμηνεύσουμε τα δεδομένα που συλλέξαμε από την εμπειρική διερεύνηση της κοινωνικής προέλευσης αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. τις χρονιές 2001 και 2010 σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού και την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα αντίστοιχα.

2.2 Κοινωνική προέλευση και εκπαιδευτικές ανισότητες

Η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης μέσω της ένταξης σε αυτή του τεχνολογικού τομέα, που αναπτύχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, συνεπάγεται την αύξηση των ευκαιριών για φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και την αύξηση της διαφοροποίησής της ανάμεσα στα ιδρύματα με βάση τόσο τον κλάδο των σπουδών, όσο και τα προγράμματα σπουδών, αλλά και τους στόχους και την χρηματοδότηση την οποία έχουν.⁴²

Το ζήτημα της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών βασίζεται στις υπάρχουσες ανισότητες των σύγχρονων κοινωνιών, τόσο μεταξύ των ατόμων, όσο και μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, αλλά και των κοινωνικών τάξεων. Οι ανισότητες αυτές πηγάζουν

⁴² Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Όψεις των κοινωνικών ανισοτήτων*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2010, σ. 6.

από το φύλο, τη φυλή, την εθνότητα, την ηλικία, αλλά και την άνιση κατανομή του εισοδήματος, της ιδιοκτησίας και της εκπαίδευσης.⁴³

Μία προσέγγιση της διερεύνησης των κοινωνικών ανισοτήτων στην εκπαίδευση είναι η απόπειρα μέτρησης συγκεκριμένων ανισοτήτων εκπαιδευτικών ευκαιριών, που παρουσιάζονται σε διαφορετικά τμήματα της κοινωνίας, όπως για παράδειγμα η μελέτη των εκπαιδευτικών ευκαιριών σε συνάρτηση με τις διαφορές των κοινωνικών στρωμάτων.⁴⁴

Ο όρος «κοινωνική διαστρωμάτωση» αναφέρεται στη διαδικασία εκείνη κατά την οποία τα μέλη μιας κοινωνίας κατατάσσονται σε διάφορα στρώματα, ενώ αυτή η κατάταξη διαφοροποιείται με βάση την κοινωνική θέση και την κοινωνική τάξη την οποία καταλαμβάνουν τα άτομα μέσα στο κοινωνικό σύστημα.⁴⁵

Τα κυριότερα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία κατατάσσονται σε στρώματα τα μέλη μιας κοινωνίας είναι το οικονομικό και το κοινωνικό επίπεδο, η δύναμη και η εξουσία, τα οποία συνδέονται άμεσα με την επαγγελματική κατάσταση των ατόμων, καθώς το επάγγελμα είναι αυτό που καθορίζει τόσο την οικονομική όσο και την κοινωνική τους θέση.⁴⁶

Σύμφωνα με κοινωνιολογικές θεωρίες,⁴⁷ έναν τύπο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης αποτελούν οι κοινωνικές τάξεις (μαζί με τις κάστες και τις κοινωνικές θέσεις), στον προσδιορισμό των οποίων κύριο ρόλο διαδραματίζουν οι οικονομικές σχέσεις, ενώ ο κυριότερος παράγοντας του διαχωρισμού των κοινωνικών τάξεων είναι το κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο των ατόμων (δηλαδή η οικονομική κατάσταση, το εκπαιδευτικό επίπεδο, η επαγγελματική θέση και ο ευρύτερος τρόπος ζωής τους).⁴⁸

Η έννοια της κοινωνικής τάξης δεν είναι ιδιαίτερα προσδιορισμένη ενώ υπάρχουν πολλές διαφορές ως προς τον ακριβή ορισμό ή την ταξινόμηση που χρησιμοποιείται στις διάφορες μελέτες, χωρίς όμως να αποκλείονται κάποιοι κοινοί παράγοντες που

⁴³ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2010, σ. 26.

⁴⁴ Banks Olive, *Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Θεσσαλονίκη (Παρατηρητής) 1987, σ. 98.

⁴⁵ Αραβανής Γεώργιος, *Ψυχοκοινωνιολογία και εκπαίδευση*, Αθήνα (Γρηγόρης) 2000, σ. 264.

⁴⁶ Μυλωνάς Θεόδωρος, *Κοινωνική αναπαραγωγή στο σχολείο*, Αθήνα (Αρμός) 1991, σ. 120-121.

⁴⁷ Βλ. Τσαούσης Δημήτρης, *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Αθήνα (Gutenberg), 1983, σ. 312, 435.

Bottomore Tom, *Κοινωνιολογία. Κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία*, Αθήνα (Gutenberg) 1973, σ. 229, 235-245.

Καζάζη Μαρία, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Ελλην) 1993, σ. 161.

⁴⁸ Καζάζη Μαρία, *ό.π.*, σ. 166.

επιτρέπουν ως ένα βαθμό τις συγκρίσεις, λαμβάνοντας όμως υπόψη πως η τάση της ταξινόμησης συχνά δεν είναι πανομοιότυπη.⁴⁹

Ο όρος «κοινωνική θέση», λοιπόν, αναφέρεται στη θέση (προσδιορισμένη από την οικονομική κατάσταση) που καταλαμβάνει κάθε άτομο ή μία ομάδα ατόμων μέσα στο κοινωνικό σύνολο, καθώς και στους ιδιαίτερους ρόλους που αναλαμβάνονται ως αποτέλεσμα της θέσης αυτής, ενώ οι κοινωνικές τάξεις είναι ομάδες ατόμων που ανήκουν σε συγκεκριμένους τύπους οικονομικής οργάνωσης και υιοθετούν συγκεκριμένες μορφές παραγωγικών σχέσεων.⁵⁰

Καθώς, λοιπόν, η κοινωνική τάξη, όπως καθορίζεται από την κοινωνική προέλευση, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε όλη τη ζωή του ατόμου, οι μεταβλητές που προσδίδουν το κοινωνικό στίγμα, δηλαδή η ιδιοκτησία μέσων παραγωγής ή η απουσία τους, το επάγγελμα και η μόρφωση των γονέων, αποτελώντας τη βάση της κοινωνικής ένταξης και της οικονομικής επιφάνειας, επιδρούν αποφασιστικά στην υλοποίηση ή μη των προτιμήσεων και επιλογών των ατόμων.⁵¹

Στην παρούσα μελέτη, οι κοινωνικές ανισότητες της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση θα προσδιοριστούν με βάση την έννοια της κοινωνικής προέλευσης που καθορίζεται από το επάγγελμα και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων. Αυτή η επιλογή πραγματοποιήθηκε καθώς η δομή της απασχόλησης και η άνιση κατανομή των εισοδημάτων των εργαζομένων (συνθήκες εργασίας και ανισότητες στις αμοιβές) αντανακλούν τα επίπεδα των κοινωνικών ανισοτήτων σύμφωνα με τα οποία ορίζονται οι κοινωνικές τάξεις.⁵² Ακόμη, οι εκπαιδευτικές ανισότητες προσδιορίζονται σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων, καθώς αυτό επηρεάζει σημαντικά την πιθανότητα να ακολουθήσουν τα άτομα ανώτατες σπουδές, αλλά και συγκεκριμένους επιστημονικούς κλάδους/τομείς, αξιολογώντας με αυτό τον τρόπο τις μελλοντικές επαγγελματικές προοπτικές των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.⁵³

Όσον αφορά στην οικονομική κατάσταση των γονέων και στην επιρροή της στη σχολική διαρροή και τη σχολική επίδοση των παιδιών, αυτή αποτελεί ένα ιδιαίτερα

⁴⁹ Banks Olive, *ό.π.*, σ. 98.

⁵⁰ Αραβανής Γεώργιος, *ό.π.*, σ. 266.

⁵¹ Κασιμάτη Κούλα, *Έρευνα για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης*, Αθήνα (ΕΚΚΕ) 1991, σ. 132-133.

⁵² Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες: Η μετάβαση από τη δευτεροβάθμια στην ανώτατη εκπαίδευση (1997 – 2004)*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2005, σ. 97.

⁵³ Γουβιάς Διονύσης, «Διαχρονική εξέλιξη των ανισοτήτων πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (1993-2004): Ενδείξεις για αντιστροφή των τάσεων μετά την εφαρμογή της “Μεταρρύθμισης Αρσένη”», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 132-133, Β’ - Γ’ (2010), 99-146, σ. 113.

σημαντικό πρόβλημα ειδικότερα για μερικά από τα παιδιά γονέων χαμηλών οικονομικών στρωμάτων (εργατική τάξη), καθώς η μικρή οικονομική ευχέρεια των γονέων επηρεάζει τόσο άμεσα τις βιοτικές συνθήκες, την υγεία των παιδιών και τις παροχές που μπορούν να τους προσφέρουν, όσο και έμμεσα την ικανότητα μάθησης και τη δυνατότητα για μελέτη, πρόβλημα το οποίο εντείνεται σε περιπτώσεις όπου τα παιδιά είναι αναγκασμένα να εργάζονται, με αποτέλεσμα την πρόωρη διακοπή της εκπαιδευτικής διαδικασίας (σχολική διαρροή).⁵⁴

Ακόμη, καθώς το επάγγελμα του πατέρα αποτελεί συχνά βασικό δείκτη της κοινωνικής θέσης της οικογένειας και του οικονομικού και πολιτιστικού επιπέδου της, η επιρροή του στην εκπαιδευτική και επαγγελματική εξέλιξη των παιδιών/μαθητών είναι ιδιαίτερα σημαντική.⁵⁵ Έτσι, παιδιά από γονείς που ασκούν χειρωνακτικά επαγγέλματα έχουν λιγότερες πιθανότητες να ακολουθήσουν σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ αντίστοιχα, συχνά τα παιδιά γονέων που απασχολούνται σε επιστημονικά και υπαλληλικά επαγγέλματα επιλέγουν να ακολουθήσουν παρόμοια επαγγελματική, και κατά συνέπεια εκπαιδευτική, πορεία.⁵⁶

Από την άλλη πλευρά, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, το οποίο συνδέεται άμεσα και με τον εργασιακό τους ρόλο, αποτελεί παράγοντα επίδρασης για τη συνέχιση των σπουδών των παιδιών τους, καθώς γονείς με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο καλλιεργούν την έφεση για σπουδές και καθοδηγούν τα παιδιά τους στην πραγματοποίηση ανώτερων σπουδών, ενώ αντίστοιχα γονείς με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο στερούνται σχετικής ευαισθητοποίησης, με αποτέλεσμα να μη δημιουργούν κίνητρα και ερεθίσματα στα παιδιά τους για εισαγωγή σε ανώτατες σχολές και κοινωνικά υψηλά ιεραρχημένα επαγγέλματα.⁵⁷

Αντίστοιχα, η εκπαίδευση λειτουργεί ως το «μέσον» για την ένταξη στην παραγωγή των νέων μελών της οικονομικής ζωής με κύριο σκοπό την κατάρτιση της εργατικής δύναμης, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την ολοένα αυξανόμενη ζήτηση για περαιτέρω εκπαίδευση, που, όμως, κυρίως παρέχεται στα άτομα των μεσαίων και υψηλών

⁵⁴ Banks Olive, *ό.π.*, σ. 126-127.

⁵⁵ Πάντα Δήμητρα, *Οι επαγγελματικές επιλογές των νέων. Κοινωνιολογική προσέγγιση στην επίδραση της οικογένειας και της ομάδας ομιλήκων στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις των νέων*, Θεσσαλονίκη (Παρατηρητής) 1988, σ. 35.

⁵⁶ Musgrave Peter, «Towards a sociological theory of occupational choice» στο Williams William (ed.), *Occupational choice, a selection of papers from the sociological review*, London (Allen & Unwin) 1974, σ. 103.

⁵⁷ Anderson Charles, *Προς μια νέα κοινωνιολογία*, Αθήνα (Παπαζήσης), 1986, σ. 299.
Πάντα Δήμητρα, *ό.π.*, σ. 32-34.

κοινωνικών και οικονομικών στρωμάτων. Με αυτό τον τρόπο, το εκπαιδευτικό σύστημα χωρίζεται και ιεραρχείται σύμφωνα με την ταξική αντιστοιχία και την κοινωνική προέλευση των ατόμων, αναδύοντας έτσι την έννοια της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών.⁵⁸

Η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος, μπορεί να εξεταστεί από τις ευκαιρίες της αρχικής εισόδου στην εκάστοτε εκπαιδευτική βαθμίδα, από τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (δηλαδή τις ευκαιρίες ολοκλήρωσης της εκάστοτε βαθμίδας εκπαίδευσης) και από τα μακροχρόνια αποτελέσματα που παρέχει η εκπαίδευση στα άτομα, μέσω κυρίως της επαγγελματικής τους αποκατάστασης.⁵⁹

Ακολουθώντας τη μαρξιστική προσέγγιση για τις ευκαιρίες εισόδου των ατόμων στην εκπαίδευση αλλά και τις δυνατότητες ολοκλήρωσής της, κοινωνιολογικές έρευνες⁶⁰ κατέληξαν στο συμπέρασμα πως οι εκπαιδευτικές ανισότητες αποτελούν παράγωγο των κοινωνικών ανισοτήτων και πως παρόλο που παράγοντες όπως οι υποδομές της σχολικής τάξης, οι εκπαιδευτικοί και τα λοιπά μέσα που διαθέτει το σχολείο για την παροχή ίσων ευκαιριών θα μπορούσαν να θεωρηθούν παράγωγα εκπαιδευτικών ανισοτήτων, καθοριστικό ρόλο στην ένταξη των ατόμων στην εκπαιδευτική διαδικασία διαδραματίζει η οικογένεια των μαθητών.

Ακόμη, σύμφωνα με αυτές τις προσεγγίσεις η άνιση επίδοση των μαθητών ή φοιτητών οφείλεται στην ταξική τους προέλευση, αλλά και στον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο το σχολείο αντιμετωπίζει τα άτομα από διάφορες κοινωνικές τάξεις, ενώ αντίστοιχα, η άνιση επίδοση αποτελεί έναν από τους τρόπους με τους οποίους γίνεται η ταξική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Αναφορικά με την ποσοτική αύξηση των μαθητών και φοιτητών, καθώς και την ευρύτερη διάδοση της εκπαίδευσης, αυτή αποδίδεται, όχι μόνο στις ανάγκες της σύγχρονης οικονομίας για ειδικευμένη εργασία, αλλά και στον ανταγωνισμό των κοινωνικών ομάδων μέσα στην κοινωνική ιεραρχία της εξουσίας, που

⁵⁸ Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη Γίτσα, *Εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική: Κοινωνιολογική ανάλυση*, Αθήνα (Ελληνικά Γράμματα) 1995, σ. 26-27.

⁵⁹ Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη Γίτσα, *ό.π.*, σ. 29-30.

⁶⁰ Βλ. Coleman James, Campbell Ernest, Hobson Carol, Mc Partland James, Weinfeld Frederic, York Robert, «Ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών», στο Φραγκουδάκη Άννα, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Παπαζήσης) 1985, 301-356, σ. 328.

έχει ως αποτέλεσμα οι κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες να προσαρμόζουν το εκπαιδευτικό σύστημα στα ευρύτερα κοινωνικά τους συμφέροντα.⁶¹

Έτσι, καθώς οι μαθητές ανάλογα με την κοινωνική τους προέλευση εισέρχονται στο σχολείο με διαφορετικά και άνισα εφόδια, και παρόλο που η εκπαιδευτική διαδικασία αποσκοπεί στην παροχή της βασικής παιδείας σε όλους τους μαθητές και στην προαγωγή της ισότητας, το σχολείο συχνά αντί να εξαλείφει αναπαράγει τις ανισότητες, μέσα από μεθόδους όπως η αξιολόγηση της επίδοσης, η υλικοτεχνική υποδομή κλπ., ανακατανέμοντας με αυτό τον τρόπο κοινωνικούς ρόλους και θέσεις.⁶²

2.3 Κοινωνική προέλευση και πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα

Τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε στην Ελλάδα έντονη συζήτηση αναφορικά τόσο με τις ανισότητες της πρόσβασης των ατόμων στην εκπαίδευση ευρύτερα, όσο και πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τις ανισότητες της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση μέσω της ένταξης των θεσμών του Γενικού και του Τεχνικού Επαγγελματικού Λυκείου αλλά και των πανελληνίων εξετάσεων.⁶³

Το αίτημα για ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών στην ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1980, μέσω μίας όψης της μαζικοποίησης του συστήματος της εκπαίδευσης, που αφορούσε στη δημιουργία του μη πανεπιστημιακού ή τεχνολογικού τομέα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των σπουδαστών/φοιτητών.⁶⁴ Υπό αυτή την έννοια, λοιπόν, η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης παρείχε περισσότερες εκπαιδευτικές και επαγγελματικές ευκαιρίες σε τμήματα του πληθυσμού που μειονεκτούσαν (χαμηλά κοινωνικά στρώματα κλπ.), καθώς θεωρήθηκε ότι η απόκτηση πτυχίων αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα στις σύγχρονες αγορές εργασίας.⁶⁵

Παρόλη, όμως, την ένταξη του τεχνολογικού τομέα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και τη διεύρυνση των ευκαιριών των ατόμων όλων των κοινωνικών στρωμάτων για

⁶¹ Φραγκουδάκη Άννα, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Παπαζήσης) 1985, σ. 159-160.

⁶² Νικολάου Σουζάννα – Μαρία, *Θεωρητικά ζητήματα στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Gutenberg) 2009, σ. 237.

⁶³ Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη Γίτσα, *ό.π.*, σ. 25.

⁶⁴ Πρόκου Ελένη, «Οι στόχοι της «ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών» και της «αποδοτικότητας» στα μοντέλα ανώτατης εκπαίδευσης της περιοχής της Νότιας Ευρώπης (Ελλάδα)», στο Ελένη Πρόκου (επιμέλεια), *Κοινωνικές διαστάσεις των πολιτικών στην ανώτατη εκπαίδευση: Συγκριτική και διεθνής Προσέγγιση*, Αθήνα (Διόνικος) 2011, 167-189, σ. 167-168.

⁶⁵ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2010, σ. 65.

ανώτερες και ανώτατες σπουδές, παρατηρήθηκε εξ' αρχής πως η κοινωνική προέλευση συνέχισε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη φοίτηση των ατόμων στον πανεπιστημιακό ή στον τεχνολογικό τομέα αντίστοιχα, καθώς και στη φοίτησή τους σε συγκριμένες σχολές και τμήματα.⁶⁶

Η διεύρυνση της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση συνοδεύτηκε από την όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων κατά τη μετάβαση των αποφοίτων στην αγορά εργασίας, καθώς όσο αυξάνεται ο αριθμός των αποφοίτων τόσο μειώνεται η αξία του πτυχίου τους και αυξάνονται οι δυσκολίες επαγγελματικής αποκατάστασης. Με αυτό τον τρόπο, φάνηκε, σύμφωνα με την έρευνα της Σιάνου - Κύργιου (2010), ότι οι προϋπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες επηρεάζουν την εξεύρεση απασχόλησης, δημιουργώντας διαφορές στην αγορά εργασίας μεταξύ των δύο φύλων, των εθνικών μειονοτήτων, αλλά και των ατόμων που προέρχονται από χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις.⁶⁷

Έτσι, η κοινωνική προέλευση των υποψήφιων σπουδαστών/φοιτητών τους οδηγεί σε συγκεκριμένες σχολές με κριτήριο τα οφέλη που θα αποκομίσουν από αυτές, την καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση, την ιδεολογία και τα κοινωνικά στερεότυπα που «ακολουθούν» την εκάστοτε κοινωνική τάξη, την ευκολία ενσωμάτωσης σε σχολές χαμηλότερες στην ακαδημαϊκή ιεραρχία, αλλά και αντικειμενικά κριτήρια, όπως το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα και η ανάγκη για εργασία από μικρή ηλικία (για τα άτομα χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων), η φοίτηση σε λιγότερο καλά σχολεία κλπ.⁶⁸

Αυτό συμβαίνει, γιατί η διαδικασία επιλογής φοίτησης σε κάποιο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα (και ιδιαίτερα στο πανεπιστήμιο) εξαρτάται άμεσα από την «σπανιότητα» των τίτλων που το συγκεκριμένο ίδρυμα αποδίδει. Καθώς, λοιπόν, οι τίτλοι σπουδών συχνά λαμβάνονται με βάση κυρίως τους τρόπους αξιοποίησής τους στην αγορά εργασίας, η μαζικοποίηση της εκπαίδευσης, η διευκόλυνση της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και η αύξηση των κατόχων πτυχίων ανώτατης

⁶⁶ Βαξεβανίδης Νικόλαος, Προκοπίου Ελένη, «Ένα φάντασμα πάνω από τη τριτοβάθμια (τεχνική) εκπαίδευση: ποιότητα και αξιολόγηση», στα *Πρακτικά 1^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Σ.Ε.Π. Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Η Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα (Σ.Ε.Π. – Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) 2010, 147-156, σ. 148.

⁶⁷ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2010, σ. 47.

⁶⁸ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2005, σ. 44-46.

εκπαίδευσης, υποβαθμίζει δυννητικά τη δύναμή τους,⁶⁹ με αποτέλεσμα να καθίσταται ένα ακόμη κριτήριο στην επιλογή φοίτησης σε συγκεκριμένο ίδρυμα, σχολή ή τμήμα.

Η οικονομική και κοινωνική προέλευση των υποψηφίων φοιτητών επηρεάζει τις επιλογές τους, ξεκινώντας ακόμη από την επιλογή κατεύθυνσης που θα ακολουθήσουν στο Λύκειο, ενώ το φαινόμενο αυτό οξύνεται κατά την επιλογή επιστημονικού πεδίου, ενισχύοντας την ήδη καθιερωμένη ακαδημαϊκή ιεραρχία των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.⁷⁰

Τα άτομα, λοιπόν, των οποίων οι γονείς έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο τείνουν να επιλέγουν σχολές που οδηγούν σε προνομιούχα επαγγέλματα και απαιτούν υψηλές επιδόσεις (όπως για παράδειγμα πολυτεχνικές σχολές), ενώ αντίστοιχα τα άτομα που προέρχονται από μεσαία και χαμηλά κοινωνικά στρώματα (τόσο αναφορικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο όσο και με το επάγγελμα γονέων) φαίνεται να επιλέγουν σχολές με χαμηλές βάσεις εισαγωγής.⁷¹

Η άνιση κατανομή των προερχόμενων από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα επηρεάζει τις εμπειρίες από τις σπουδές, διαφοροποιεί τις γνώσεις και τις δεξιότητες που αποκτούν κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους και οδηγεί σε πτυχία με διαφορετική αξία και χρησιμότητα στην αγορά εργασίας.⁷²

Ακόμη, η διαφοροποίηση στις επιλογές των υποψηφίων αφορά εξίσου και την επιλογή των Τ.Ε.Ι., καθώς ελάχιστοι είναι οι απόφοιτοι που τα δηλώνουν ως πρώτη τους επιλογή στο μηχανογραφικό δελτίο, κάτι το οποίο ισχύει βέβαια και για τα πανεπιστήμια που εδρεύουν σε επαρχιακές πόλεις⁷³ (και που συνδέεται σημαντικά και με το οικονομικό επίπεδο της οικογένειας των υποψηφίων, καθώς η εισαγωγή των υποψηφίων σε μία άλλη πόλη πέραν αυτής της μόνιμης κατοικίας τους συνεπάγεται μεγάλη οικονομική επιβάρυνση).

Έτσι, η τεχνική εκπαίδευση συχνά θεωρείται ως η εναλλακτική λύση μέσω της οποίας οι σπουδαστές χαμηλής κοινωνικής προέλευσης (εργατικής τάξης) μπορούν να

⁶⁹ Παπαδάκης Νίκος, *Εκπαιδευτική Πολιτική. Η εκπαιδευτική πολιτική ως κοινωνική πολιτική* (:), Αθήνα (Ελληνικά Γράμματα) 2003, σ. 156.

⁷⁰ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2005, σ. 143.

⁷¹ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2005, σ. 149-150.

Banks Olive, *ό.π.*, σ. 100.

Νικολάου Σουζάννα-Μαρία, *ό.π.*, σ. 157.

⁷² Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2010, σ. 45.

⁷³ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2005, σ. 152.

επιτύχουν έναν βαθμό κοινωνικής κινητικότητας μέσω των μορφωτικών προσόντων που αποκτούν.⁷⁴

Αντίστοιχα, τα άτομα των οποίων οι γονείς έχουν φοιτήσει στην ανώτατη εκπαίδευση λαμβάνουν περισσότερο υπόψη τους την ακαδημαϊκή «φήμη» του εκάστοτε ιδρύματος,⁷⁵ ενώ αναφορικά με συγκεκριμένα τμήματα και σχολές, οι προερχόμενοι από υψηλά και μεσαία κοινωνικά στρώματα επιλέγουν τις υψηλόβαθμες σχολές που οδηγούν σε επαγγέλματα με κύρος, ενώ οι προερχόμενοι από χαμηλότερα στρώματα επιλέγουν κυρίως σχολές που οδηγούν σε μόνιμες δουλειές στο δημόσιο τομέα (π.χ. στρατιωτικές σχολές).⁷⁶

Έτσι, ο ρόλος του επαγγέλματος των γονέων, και κυρίως του πατέρα, παρουσιάζεται ιδιαίτερα σημαντικός στην επιλογή τόσο ιδρύματος ανώτατης εκπαίδευσης, σχολής και τμήματος, όσο και κατεύθυνσης σπουδών, καθώς τα παιδιά των οποίων οι γονείς ασκούν επαγγέλματα που θεωρούνται κοινωνικά «υψηλής εκτίμησης» οδηγούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό σε επιστημονικά επαγγέλματα.⁷⁷

Ακόμη, όσον αφορά στη σχέση του επαγγέλματος των γονέων με τις εκπαιδευτικές επιλογές των παιδιών τους, είναι γεγονός πως αναφορικά με την πρόσβαση σε πανεπιστήμια, τα μικροαστικά στρώματα του «τριτογενούς τομέα» (που αποτελούν ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας), μειονεκτούν έναντι των μεσαίων και των μεγαλοαστικών στρωμάτων.⁷⁸ Αντίστοιχα, τα παιδιά που προέρχονται από λιγότερο προνομιούχα επαγγελματικά στρώματα, όπως είναι οι ειδικευόμενοι, ημι-ειδικευμένοι και ανειδίκευτοι εργάτες στον πρωτογενή ή δευτερογενή τομέα, καθώς και οι μικρο-επαγγελματίες (π.χ. μικροπωλητές λαϊκών αγορών), παραμένουν υποαντιπροσωπευμένα στην ανώτατη εκπαίδευση (και κυρίως στα πανεπιστήμια), και ιδιαίτερα στα ιδρύματα και τις σχολές με υψηλότερες βάσεις και μεγαλύτερο κύρος.⁷⁹

Έτσι, χωρίς να υποστηρίζεται ότι μόνο η οικονομική κατάσταση είναι εκείνη που δίνει συγκριτικό πλεονέκτημα στα παιδιά που προέρχονται από μεσαία και υψηλά

⁷⁴ Banks Olive, *ό.π.*, σ. 101.

⁷⁵ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2005, σ. 154.

⁷⁶ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2005, σ. 161-162.

⁷⁷ Γουβιάς Διονύσης, *ό.π.*, σ. 136.

⁷⁸ Γουβιάς Διονύσης, *ό.π.*, σ. 136-137.

⁷⁹ Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *ό.π.*, 2005, σ. 162.

Sianou – Kyrgiou Eleni, Tsiplakides Iakovos, «Choice and social class of medical school students in Greece», *British Journal of Sociology of Education*, 30 (6) (2009), 727-740, σ. 728.

κοινωνικά στρώματα, φαίνεται ότι οι γονείς που απασχολούνται σε ανώτερα υπαλληλικά στρώματα στον ιδιωτικό ή το δημόσιο τομέα και τα διευθυντικά στελέχη επιχειρήσεων μπορούν να προσφέρουν στα παιδιά τους καλύτερη προετοιμασία για τις εξετάσεις εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά ταυτόχρονα, να τους εξασφαλίσουν μια θέση στις ειδικότητες με το μεγαλύτερο κύρος.⁸⁰

Επίσης, τα παιδιά συχνά επιλέγουν αντίστοιχες σχολές με το επάγγελμα των γονέων τους (για παράδειγμα παιδιά εκπαιδευτικών επιλέγουν σχολές που τους δίνουν τη δυνατότητα να απασχοληθούν και τα ίδια ως εκπαιδευτικοί), ενώ ταυτόχρονα παιδιά των οποίων οι γονείς δεν ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα επιλέγουν ανώτατες σχολές, ως μία προσπάθεια κοινωνικής κινητικότητας προς τα άνω.⁸¹

Εξίσου καθοριστικός παράγοντας για την πιθανότητα πρόσβασης των υποψηφίων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και για την επιλογή σχολών και τμημάτων που συνδέονται με επαγγέλματα κύρους είναι και ο μεταπτυχιακός τίτλος των γονέων. Έτσι, οι υποψήφιοι των οποίων οι γονείς διαθέτουν μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών είναι πιθανότερο να επιλέγουν και να φοιτούν σε πανεπιστήμια παρά σε Τ.Ε.Ι., και κυρίως σε σχολές υψηλής βάσης και κύρους.⁸²

2.4 Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύθηκε η έννοια της κοινωνικής προέλευσης αλλά και η έννοια της ισότητας πρόσβασης στην εκπαίδευση, και εξετάστηκε το ζήτημα της διαιώνισης των κοινωνικών ανισοτήτων στην εκπαίδευση είτε αυτές οφείλονται στο κοινωνικό-μορφωτικό είτε στο οικονομικό-επαγγελματικό επίπεδο των γονέων των αποφοίτων δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Πιο συγκεκριμένα, το οικονομικό επίπεδο των γονέων επηρεάζει άμεσα την παρακολούθηση και συνέχιση των σπουδών των ατόμων σε ανώτατο επίπεδο (τριτοβάθμια εκπαίδευση), καθώς η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει τόσο το βιοτικό επίπεδο των παιδιών, όσο όμως και τις παροχές που μπορούν να τους προσφερθούν στο πλαίσιο συνολικότερα της εκπαίδευσης και της πρόσβασης σε αυτή,

⁸⁰ Γουβιάς Διονύσης, *ό.π.*, σ. 137.

⁸¹ Πάντα Δήμητρα, *ό.π.*, σ. 38.

⁸² Γουβιάς Διονύσης, *ό.π.*, σ. 138.

αλλά και τη δυνατότητα για μελέτη και συνέχιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας ή την ανάγκη διακοπής της με σκοπό την πρόωπη είσοδο στην αγορά εργασίας.

Αντίστοιχα, το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων, πέραν της συσχέτισής του με την επαγγελματική (και επομένως οικονομική) τους κατάσταση, αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιρροής για τη συνέχιση των σπουδών των παιδιών τους, κυρίως λόγω των δυνατοτήτων αλλά και της ευαισθητοποίησης των γονέων με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο απέναντι στα εκπαιδευτικά θέματα και στην παρακίνηση και υποστήριξη των παιδιών τους για συνέχιση των σπουδών τους σε ανώτερο επίπεδο.

Αναφορικά με την Ελλάδα, οι παραπάνω μορφές ανισοτήτων οξύνθηκαν από τη διεύρυνση της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση, αφού καταρχάς η κοινωνική προέλευση των φοιτητών/σπουδαστών τους οδηγεί σε συγκεκριμένα πανεπιστήμια ή Τ.Ε.Ι. με κύριο κριτήριο την επαγγελματική αποκατάσταση και το κύρος που αυτά τους προσφέρουν, ενώ, επιπροσθέτως, η αύξηση του αριθμού των αποφοίτων μέσω της μαζικοποίησης του συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μειώνει την αξία των πτυχίων στην αγορά εργασίας και δημιουργεί δυσκολίες στην επαγγελματική αποκατάσταση των πτυχιούχων.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλυθεί η έννοια της αποτελεσματικότητας της ανώτατης εκπαίδευσης με έμφαση στο ζήτημα της σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Παράλληλα, θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα αποτελέσματα μεμονωμένων ερευνών πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα τα οποία αναφέρονται στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η έννοια της «αποτελεσματικότητας» του συστήματος της ανώτατης εκπαίδευσης, με έμφαση στη σύνδεσή του με την αγορά εργασίας

3.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η εξέταση του ζητήματος της σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, καθώς συχνά η επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης λαμβάνεται ως δείκτης αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος.

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται κάποιες βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, αναφορικά με τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, ως μίας όψης της αποτελεσματικότητας του συστήματος της ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ αναλύονται τα πορίσματα ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί και αφορούν στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.

Με αυτό τον τρόπο και σύμφωνα με τις παραπάνω προσεγγίσεις, θα ερμηνευτεί, στο επόμενο κεφάλαιο, η ένταξη στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. όπως διερευνήθηκε για δύο χρονιές, το 2001 και το 2010, σύμφωνα με τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας αντίστοιχα.

3.2 Ανώτατη εκπαίδευση και αγορά εργασίας

Η επαγγελματική ένταξη των ατόμων στην αγορά εργασίας μπορεί να ερμηνευθεί μέσω ποικίλων επιστημονικών προσεγγίσεων διαφορετικών πεδίων.⁸³ Οι οικονομολόγοι, αρχικά, ενδιαφέρονται κυρίως για τους τρόπους συσσώρευσης και αξιοποίησης του ανθρώπινου κεφαλαίου, καθώς και για τη σύνδεση της επαγγελματικής ένταξης των ατόμων με τις διαδικασίες κατάτμησης της αγοράς εργασίας. Από την άλλη πλευρά, οι κοινωνιολόγοι στρέφουν την προσοχή τους στη διαδικασία της επαγγελματικής κοινωνικοποίησης, ενώ οι επιστήμονες της διοίκησης στους τρόπους διαχείρισης των

⁸³ Rose José, *Les jeunes face à l'emploi*, Paris (Desclee de Brouwer) 1998.

δεξιοτήτων, αλλά και στις δυνατότητες υποκατάστασης διαφορετικών κατηγοριών εργατικού δυναμικού.⁸⁴

Στο πλαίσιο της ατομικιστικής προσέγγισης, όπως αναφέρει η Καραμεσίνη (2006)⁸⁵ ο Vernieres ορίζει την επαγγελματική ένταξη ως τη διαδικασία σταθεροποίησης στην απασχόληση των ατόμων που ποτέ δεν συμμετείχαν στον ενεργό πληθυσμό, ενώ ο Vincens ως την αλλαγή καταστάσεων στο πλαίσιο μιας ατομικής διαδικασίας μετάβασης από μία αρχική (για παράδειγμα, το τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, η είσοδος στην ενεργό ζωή, η έξοδος από το εκπαιδευτικό σύστημα, η έναρξη επαγγελματικών σπουδών κλπ.) σε μία τελική κατάσταση (όπως η πρώτη απασχόληση, η σταθερή απασχόληση ή η στιγμή που το ίδιο το άτομο θεωρεί ότι έχει σταθεροποιηθεί στην απασχόληση, η απασχόληση που αντιστοιχεί στις σπουδές κλπ.).⁸⁶

Η συσχέτιση μεταξύ εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας μπορεί να διακριθεί σε δύο βασικές κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει την πιθανότητα ένταξης στην αγορά εργασίας, επιτυχούς απασχόλησης ή ανεργίας ανάλογα με τον τύπο και το επίπεδο εκπαίδευσης. Η δεύτερη κατηγορία αφορά στις σχέσεις του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων με τις αμοιβές τους στην εκάστοτε εργασία,⁸⁷ η διερεύνηση των οποίων δεν εμπίπτει στους στόχους της παρούσας έρευνας.

Σύμφωνα με τις έρευνες του Κανελλόπουλου και των συνεργατών του (2003),⁸⁸ τα άτομα με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης διαθέτουν καλύτερες τεχνικές αναζήτησης εργασίας και πιο εύκολη πρόσβαση στην αγορά σε σχέση με τα άτομα με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο, τα οποία συνήθως απασχολούνται σε επισφαλείς εργασίες, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα της ανεργίας.

Από την άλλη πλευρά, τα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και εξειδικευμένες γνώσεις είναι πιο πιθανό να μείνουν άνεργα σε περίπτωση μείωσης της ζήτησης εργασίας στον κλάδο τους ή σε περίπτωση αύξησης των ανταγωνιστών τους, ενώ αντίστοιχα όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο ενός ατόμου, τόσο υψηλότερος είναι ο προσδοκώμενος μισθός από την εργασία του (μισθός επιφύλαξης)

⁸⁴ Καραμεσίνη Μαρία, «Από την εκπαίδευση στην αμειβόμενη εργασία: Εμπειρική διερεύνηση της εργασιακής ένταξης των νέων στην Ελλάδα», *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 1 (1) (2006) 67-84, σ. 70.

⁸⁵ Καραμεσίνη Μαρία, *ό.π.*, 2006, σ. 69.

⁸⁶ Καραμεσίνη Μαρία, *ό.π.*, 2006, σ. 69.

⁸⁷ Κανελλόπουλος Κωνσταντίνος, Μαυρομαράς Κωνσταντίνος, Μητράκος Θεόδωρος, *Εκπαίδευση και αγορά εργασίας*, Αθήνα (Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών) 2003, σ. 61.

⁸⁸ Κανελλόπουλος Κωνσταντίνος, κ.ά., *ό.π.*, σ. 90.

και, επομένως, τόσο περισσότερο διαρκεί η περίοδος αναζήτησης εργασίας (στοιχείο που εντείνει την εκούσια ανεργία).⁸⁹

Σύμφωνα με τα παραπάνω, λοιπόν, το εκπαιδευτικό επίπεδο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αναζήτηση εργασίας και την απασχόληση, χωρίς όμως να αποτελεί το μοναδικό κριτήριο για την επαγγελματική ένταξη των ατόμων, αφού σημαντικοί είναι επίσης παράγοντες όπως η ζήτηση εργασίας αλλά και ο τρόπος λειτουργίας της ίδιας της αγοράς στην εκάστοτε χρονική περίοδο.⁹⁰

Αντίστοιχα, η επαγγελματική αποκατάσταση και οι ευκαιρίες απασχόλησης των ατόμων συνδέονται άμεσα τόσο με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, όσο και με τον τομέα ειδίκευσης, αλλά συχνά και με το φύλο και την ηλικία τους, ενώ όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο, τόσο χαμηλότερο είναι το μακροχρόνιο ποσοστό ανεργίας, με αντίστοιχες διαφορές αναφορικά με την πρόσβαση στην αγορά εργασίας εντός των διάφορων εκπαιδευτικών βαθμίδων.⁹¹

3.3 Ανώτατη εκπαίδευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα

Η σχέση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, καθώς συνδέεται άμεσα με την ευρύτερη αναπαραγωγή τόσο των κοινωνικών όσο και των οικονομικών σχέσεων.⁹²

Έτσι, μετά την απόκτηση του πτυχίου, η συντριπτική πλειοψηφία των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θέτει ως πρωταρχικό της μέλημα την επαγγελματική αποκατάσταση, ακόμα και αν κάποια στιγμή μετά την αποφοίτηση ένα ποσοστό αποφασίσει να πραγματοποιήσει μεταπτυχιακές σπουδές ή, αργότερα, διδακτορική έρευνα. Συνεπώς, για τους αποφοίτους πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., η περίοδος μετάβασης ξεκινά με την ολοκλήρωση των σπουδών και την απόκτηση του πτυχίου.⁹³

⁸⁹ Κώττης Γεώργιος, Κώττη-Πετράκη Αθηνά, *Σύγχρονη μακροοικονομική*, Αθήνα (Μπένου) 2000.

⁹⁰ Κανελλόπουλος Κωνσταντίνος, κ.ά, *ό.π.*, σ. 91.

Παπακωνσταντίνου Γιώργος, *Προσφορά και ζήτηση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2002, σ. 64.

⁹¹ Μητράκος Θεόδωρος, Τσακλόγλου Πάνος, Χολέζας Ιωάννης, «Προσδιοριστικοί παράγοντες της πιθανότητας ανεργίας των νέων στην Ελλάδα, με έμφαση στους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης», *Οικονομικό Δελτίο*, 33 (2010) 23-68, σ. 23.

⁹² Σιάνου – Κύργιου Ελένη, *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Όψεις των κοινωνικών ανισοτήτων*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2010, σ. 107.

⁹³ Καραμεσίνη Μαρία, *ό.π.*, 2006, σ. 72.

Η εξέλιξη του ποσοστού συμμετοχής των αποφοίτων όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης στο εργατικό δυναμικό είναι ανοδική όσο αυξάνεται η χρονική απόσταση από την αποφοίτηση, αν και στους αποφοίτους πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. εμφανίζεται κάποια διακύμανση. Στους πτυχιούχους πανεπιστημίων, το ποσοστό συμμετοχής αγγίζει το επίπεδο οροφής (90,6%) τέσσερα έτη μετά την αποφοίτηση, για να μειωθεί στη συνέχεια, ενώ στους αποφοίτους Τ.Ε.Ι. φθάνει στο επίπεδο οροφής (95,2%) έξι έτη μετά την αποφοίτηση.⁹⁴

Από την άλλη πλευρά, είναι γεγονός πως το πανεπιστημιακό πτυχίο δεν μπορεί να αποτελέσει εγγύηση για την πρόσβαση στην απασχόληση, καθώς συχνά παρατηρείται αύξηση των ανέργων πτυχιούχων ακόμα και σε χρονικές περιόδους όπου ο συνολικός αριθμός ανέργων μειώνεται.⁹⁵

Συγκρίνοντας την απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων με αυτή των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. διαπιστώνεται πως οι απόφοιτοι Τ.Ε.Ι. έχουν υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής στην αγορά εργασίας τα πρώτα έτη μετά την αποφοίτηση τους – αρκετές φορές εξαιτίας περαιτέρω (μεταπτυχιακών) σπουδών για τους απόφοιτους πανεπιστημίων – τα οποία στη συνέχεια (περίπου 6 έτη μετά την αποφοίτηση) εξισώνονται.⁹⁶

Εκτός από την πραγματοποίηση μεταπτυχιακών σπουδών, πλήθος άλλων παραγόντων αδρανοποιούν προσωρινά ένα μεγαλύτερο μέρος των αποφοίτων πανεπιστημίων κατά τη διάρκεια της περιόδου μετάβασης στην αγορά εργασίας, όπως για παράδειγμα, οι περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης και οι μεγάλες «ουρές» αναμονής στα επαγγέλματα και τους κλάδους προνομιακής τους (ή και μοναδικής τους) απορρόφησης (σε σχέση με απόφοιτους Τ.Ε.Ι.), ο υψηλότερος μισθός επιφύλαξης και η μεγαλύτερη αντίσταση στην ετεροαπασχόληση λόγω διαφορετικής κοινωνικής σύνθεσής τους σε σχέση με τους αποφοίτους Τ.Ε.Ι. κ.λπ.⁹⁷

Τα ποσοστά ανεργίας από την άλλη πλευρά είναι σαφώς υψηλότερα για τους αποφοίτους Τ.Ε.Ι., ενώ η διαφορά διευρύνεται καθώς απομακρυνόμαστε χρονικά από την αποφοίτηση. Η ερμηνεία που προτείνεται για την υψηλότερη ανεργία είναι τα

⁹⁴ Καραμεσίνη Μαρία, *ό.π.*, 2006, σ. 73

⁹⁵ Καραμεσίνη Μαρία, «Ζήτηση και προσφορά υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας στην Ελλάδα», στο Τσαούσης Δημήτρης (επιμέλεια) *Από τη διεθνοποίηση των πανεπιστημίων προς την παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Gutenberg) 2003, 69-113, σ. 86.

⁹⁶ Μητράκος Θεόδωρος, *κ.ά.*, *ό.π.*, σ. 28.

⁹⁷ Καραμεσίνη Μαρία, *ό.π.*, 2006, σ. 74.

υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. στο εργατικό δυναμικό,⁹⁸ που βασίζεται στην κοινωνικο-οικονομική και μορφωτική προέλευση των σπουδαστών και αποφοίτων Τ.Ε.Ι., η οποία, σύμφωνα με έρευνες,⁹⁹ είναι χαμηλότερη από την αντίστοιχη των αποφοίτων πανεπιστημίων, με αποτέλεσμα οι απόφοιτοι Τ.Ε.Ι. να απασχολούνται συχνά σε περιστασιακές εργασίες, και κατά συνέπεια να μετακινούνται διαρκώς από την κατηγορία των εργαζομένων στην κατηγορία των ανέργων, χωρίς παρόλ' αυτά να αποχωρούν από το εργατικό δυναμικό.¹⁰⁰

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά σε συγκεκριμένες ειδικότητες, τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης (για τη δεκαετία του 2000) παρουσιάζουν οι απόφοιτοι πανεπιστημιακών σχολών των κλάδων διαιτολογίας, οικιακής οικονομίας, νομικής, πολυτεχνικών σχολών, οικονομικών, πληροφορικής και οι απόφοιτοι των επιστημών επικοινωνίας και καλών τεχνών, οι οποίοι έχουν ταυτόχρονα πολύ χαμηλά ποσοστά ανέργων και ανενεργών. Πιο χαμηλά ποσοστά απασχόλησης εμφανίζονται στους αποφοίτους θετικών και γεωπονικών επιστημών (βιολογία, γεωλογία, δασολογία κλπ.), θεωρητικών – φιλολογικών σχολών (όπως θεολογία, ιστορία, αρχαιολογία κλπ.) και κοινωνικών επιστημών (κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, κοινωνική πολιτική).¹⁰¹

Όσον αφορά στην απασχόληση των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. (για την περίοδο 2004 – 2007), σύμφωνα με έρευνες,¹⁰² τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας παρατηρούνται μεταξύ των αποφοίτων ειδικοτήτων που υπάρχουν και στις πολυτεχνικές σχολές (για παράδειγμα, Δομικοί, Μηχανολόγοι Ηλεκτρονικών Υπολογιστών κλπ.). Αντίθετα, οι απόφοιτοι ορισμένων σχολών Ιατρικών Επιστημών (όπως για παράδειγμα Νοσηλευτικής), Γεωργικής Τεχνολογίας και Τροφίμων αλλά και Οικονομίας και Διοίκησης, δηλαδή, σχολές αντίστοιχες των οποίων υπάρχουν και στα ελληνικά

⁹⁸ Πετρινιώτη - Κώνστα Ξανθή, *Αγορές εργασίας: οικονομικές θεωρίες και έρευνες*, Αθήνα (Παπαζήση) 1989, σ. 139.

⁹⁹ Γεώργας Δημήτρης, Μπεζεβέγκης Ηλίας, Γιαννίτσας Νικόλαος, «Εμπειρίες, στάσεις, και προσδοκίες μαθητών και φοιτητών από το λύκειο, τον ΣΕΠ και το πανεπιστήμιο», *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής - Προσανατολισμού*, 18-19 (1991), 43-66, σ. 48.

¹⁰⁰ Γεώργας Δημήτρης, Μπεζεβέγκης Ηλίας, Γιαννίτσας Νικόλαος, *ό.π.*, σ. 48.

¹⁰¹ Καραμεσίνη Μαρία, *Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας. Πανελλαδική έρευνα στους αποφοίτους των ετών 1998-2000*, Αθήνα (Διόνικος) 2008, σ. 118.

Γεωργιάδης Παναγιώτης, Βασιλόπουλος Διονύσης, *Μελέτη απορρόφησης αποφοίτων*. Αθήνα (Γραφείο Διασύνδεσης Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών) 2007, σ. 22.

Σταθακόπουλος Βλάσης, Χαλικιάς Ιωάννης, Παπαλεξανδρή Νάνσυ, *Μελέτη απορρόφησης αποφοίτων Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών*, Αθήνα (Γραφείο Διασύνδεσης Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών) 2012, σ. 20.

Μητράκος Θεόδωρος, κ.ά., *ό.π.*, σ. 27, 44-45.

¹⁰² Μητράκος Θεόδωρος, κ.ά., *ό.π.*, σ. 42-43.

πανεπιστήμια, έχουν εξαιρετικά υψηλά ποσοστά ανεργίας τόσο κατά τα πρώτα έτη μετά την αποφοίτησή τους, όσο όμως και πολλά έτη μετά αυτή.¹⁰³

Έτσι, αναφορικά με τα τμήματα πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. που αντιστοιχούν στα ίδια γνωστικά αντικείμενα, σύμφωνα με έρευνες¹⁰⁴ για την ένταξη των αποφοίτων τους στην αγορά εργασίας παρατηρούνται σημαντικές διαφορές ιδιαίτερα στον τομέα της Υγείας (Τμήμα Νοσηλευτικής κλπ.), στις Οικονομικές και Διοικητικές Επιστήμες, στους τομείς των Καλών Τεχνών, των Επιστημών του Περιβάλλοντος αλλά και στους τομείς της Μηχανολογίας και της Ηλεκτρολογίας, με ακόμη και τετραπλάσια ποσοστά ανεργίας για τους απόφοιτους τμημάτων Τ.Ε.Ι. σε σχέση με τους απόφοιτους των αντίστοιχων πανεπιστημιακών σχολών.

Αντίθετα για τις ειδικότητες της Πληροφορικής οι απόφοιτοι πανεπιστημίων απασχολούνται σε μικρότερο βαθμό από τους απόφοιτους Τ.Ε.Ι. των αντίστοιχων ειδικοτήτων.¹⁰⁵ Αυτό εξηγείται πιθανώς λόγω της εφαρμοσμένης γνώσης των αποφοίτων Τ.Ε.Ι., που συχνά δημιουργούν για αυτούς ένα πλεονέκτημα σε σχέση με την πιο θεωρητική γνώση των αποφοίτων πανεπιστημίων στις σύγχρονες αγορές και οικονομίες. Επιπλέον, μέσα από το θεσμικό πλαίσιο των Τ.Ε.Ι. προβλέπεται η πρακτική άσκηση των σπουδαστών στην ειδικότητά τους, γεγονός που διευκολύνει την ένταξή τους στην απασχόληση.¹⁰⁶

Η ευρύτερη «προτίμηση» στην αγορά εργασίας των αποφοίτων πανεπιστημίων έναντι των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. οφείλεται τόσο στη διαχρονική αντίληψη για «υπεροχή» των πρώτων έναντι των δεύτερων, όσο και στη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι απόφοιτοι Τ.Ε.Ι. στην ένταξή τους σε υψηλότερες βαθμίδες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως μεταπτυχιακά και διδακτορικά προγράμματα σπουδών, λόγω της έλλειψης δομών αλλά και της χαμηλότερης κρατικής χρηματοδότησης των Τ.Ε.Ι. για τη λειτουργία τέτοιου είδους προγραμμάτων. Ταυτόχρονα, σημαντικό ρόλο στην ένταξη των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. στην αγορά εργασίας διαδραματίζουν και τα κοινωνικά, οικονομικά και μορφωτικά χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος από το οποίο προέρχονται, τα οποία

¹⁰³ Μητράκος Θεόδωρος, κ.ά., *ό.π.*, σ. 42-43.

¹⁰⁴ Καραμεσίνη Μαρία, *ό.π.*, 2008, σ. 118, 274.

Κοΐλιας Χρήστος, Τουρνά Ελένη, Γαρμπής Αριστογιάννης, Τόλης Βαγγέλης, *Μελέτη παρακολούθησης αποφοίτων Τ.Ε.Ι.*, Αθήνα (Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών), 2009, σ. 90, 300.

¹⁰⁵ Καραμεσίνη Μαρία, *ό.π.*, 2008, σ. 301.

Κοΐλιας Χρήστος, κ.ά., *ό.π.*, 2009, σ. 287.

¹⁰⁶ Κωτσίκης Βαγγέλης, *Εκπαιδευτική διοίκηση και πολιτική. Οργάνωση και διοίκηση εκπαιδευτικών συστημάτων και συστημάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης*, Αθήνα (Ελλην) 2003, σ. 315.

σε μεγάλο ποσοστό είναι χαμηλότερου επιπέδου από αυτά των αποφοίτων πανεπιστημίων.¹⁰⁷

Οι παραπάνω παρατηρήσεις μπορούν να συσχετιστούν με την εξέλιξη της οικονομίας της Ελλάδας, καθώς οι κυριότεροι κλάδοι της ελληνικής οικονομίας είναι ο τουρισμός, η ναυτιλία, η βιομηχανική παραγωγή τροφίμων και η επεξεργασία καπνού, η υφαντουργία, τα χημικά, τα προϊόντα μετάλλου, η μεταλλευτική και οι μονάδες διύλισης πετρελαίου.¹⁰⁸

Έτσι, οι σημαντικοί ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συνδέονται ουσιαστικά με τις μεγάλες αλλαγές στη διάρθρωση των τομέων της ελληνικής οικονομίας (που ήδη συντελέστηκαν από την δεκαετία του 1960) και την ανάγκη διεύρυνσης των διαδικασιών ένταξης στις νέες θέσεις του καταμερισμού της εργασίας.¹⁰⁹

Η ραγδαία, λοιπόν, υποχώρηση του πρωτογενή τομέα προς όφελος κυρίως του τριτογενούς, με την αθρόα έξοδο από τις αγροτικές εργασίες και την ιδιαίτερα αυξημένη είσοδο κυρίως στις υπηρεσίες, το δημόσιο τομέα και τα ελεύθερα επαγγέλματα, εμφανίστηκε για ορισμένα τουλάχιστον κοινωνικά στρώματα ως η μόνη ελπίδα κοινωνικής εξασφάλισης, επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής ανέλιξης.¹¹⁰

Έτσι, λοιπόν, ο πιο «δυναμικός» (με την έννοια της συμμετοχής στο Α.Ε.Π., στην παραγωγικότητα και στην παραγωγή υψηλών ποσοστών προστιθέμενης αξίας) τριτογενής τομέας της οικονομίας συνδέεται με το «μείζον δομικό φαινόμενο της μείωσης του καθαρά αγροτικού πληθυσμού και την άνοδο των «μεσαίων» στρωμάτων».¹¹¹ Μέσα σε αυτόν τον τομέα, οι πιο σημαντικοί κλάδοι είναι το εμπόριο (λιανικό κυρίως) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια, ενώ τα επαγγέλματα που ασκούνται στο

¹⁰⁷ Βαξεβανίδης Νικόλαος, Προκοπίου Ελένη, «Ένα φάντασμα πάνω από τη τριτοβάθμια (τεχνική) εκπαίδευση: ποιότητα και αξιολόγηση», στα *Πρακτικά 1^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Σ.Ε.Π. Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Η Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα (Σ.Ε.Π. – Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) 2010, 147-156, σ. 154.

¹⁰⁸ Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, *Η Ελληνική οικονομία 2/12, τριμηνιαία έκθεση*, 68 (2012), σ. 36.

Χλέτσος Μιχαήλ, *Ελληνικές τάσεις στην απασχόληση στην αγορά εργασίας*, <http://users.sch.gr/grsepgymkrem/files/apasxolisi1.doc>, (πρόσβαση στις 10/6/2013), σ. 4.

¹⁰⁹ Κάτσικας Χρήστος, Καββαδίας Γιώργος, *Η ανισότητα στην Ελληνική εκπαίδευση. Η εξέλιξη των ευκαιριών πρόσβασης στην Ελληνική εκπαίδευση (1960-1994)*, Αθήνα (Gutenberg) 1994, σ. 141.

¹¹⁰ Τσουκαλάς Κωνσταντίνος, *Κράτος, κοινωνία, εργασία*, Αθήνα (Θεμέλιο) 1986, σ. 119.

¹¹¹ Γουβιάς Διονύσης, «“Εξίσωση” ή “προσαρμογή”; Διαχρονικές τάσεις πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και η αγορά εργασίας», *Επιστήμες της Αγωγής*, 2 (2002), 99-114, σ. 90.

πλαίσιο αυτών των κλάδων απαιτούν κυρίως προσόντα ανειδίκευτου ή ημι-ειδικευμένου εργάτη, δηλαδή απολυτηριούχων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (λυκείου), παρόλο που πολύ συχνά ανταγωνίζονται για την κατάληψη αυτών των θέσεων ακόμα και απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.¹¹²

Ακόμη, ο πρωτογενής και ο δευτερογενής τομέας της οικονομίας δεν φαίνεται να ελκύουν αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρόλο που ορισμένοι κλάδοι του δευτερογενή τομέα (όπως οι κατασκευές) εμφάνισαν για κάποιο χρονικό διάστημα μια δυναμική αύξηση.¹¹³

Αυτό συνέβη καθώς στον πρωτογενή τομέα σημειώθηκε μια χρονική βαθμιαία μείωση στη συνεισφορά του Α.Ε.Π., αλλά και στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού, λόγω κυρίως της εγκατάλειψης της γης και του φαινομένου της μετανάστευσης. Παρά τις διάφορες προσπάθειες, ο γεωργικός τομέας χαρακτηρίζεται μέχρι σήμερα από σοβαρές διαρθρωτικές αδυναμίες, όπως για παράδειγμα, το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, τα φτωχά και υποβαθμισμένα εδάφη, τη χαμηλή οργάνωση παραγωγής, την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και τη μικρή αποτελεσματικότητα.¹¹⁴

Αντίστοιχα, όσον αφορά στο δευτερογενή τομέα, η δημιουργία ποικίλων έργων υποδομής συντέλεσε διαχρονικά στην αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στο Α.Ε.Π., αλλά και στην αύξηση της απασχόλησης στο συγκεκριμένο τομέα. Στις δεκαετίες του 1950 και 1960, εκτός από την πραγματοποίηση μεγάλων δημοσίων επενδύσεων σε βασικά έργα υποδομής, που βοήθησαν την ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας, αυξήθηκαν σημαντικά τα μεγάλα επενδυτικά προγράμματα σε βιομηχανικούς τομείς και κυρίως σε τομείς βαριάς βιομηχανίας, όπως για παράδειγμα στις βιομηχανίες χάλυβος, μεταλλευμάτων και ναυπηγείων. Από την άλλη πλευρά, κάποια από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετώπισε η ελληνική βιομηχανία σχετίζονται με το μεγάλο αριθμό των μικρών επιχειρήσεων, την αλλαγή του καθεστώτος του προστατευτισμού, την επέκταση του φιλελευθερισμού του εμπορίου και την αδυναμία των ελληνικών μικρών επιχειρήσεων να ανταγωνιστούν συστηματικά

¹¹² Γουβιάς Διονύσης, *ό.π.*, 2002, σ. 102.

¹¹³ Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ- ΑΔΕΔΥ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2009*, Αθήνα (INE-ΓΣΕΕ), 2009, σ. 27.

¹¹⁴ Κορρές Γεώργιος, Κοκκίνου Αικατερίνη, Τσομπάνογλου Γεώργιος, «Ελληνική οικονομία: δομή – διάρθρωση, δημόσιο χρέος και προοπτικές ανάπτυξης», στα *Πρακτικά 9^{ου} Εθνικού Συνεδρίου ERSA (Ελληνικό τμήμα)*, Αθήνα, 2011, σ. 2.

τις μεγάλες ξένες επιχειρήσεις και να καλύψουν μέρος της διεθνούς ζήτησης, της έλλειψης τεχνολογικής υποδομής, αλλά και της βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας, καθώς και την ελλιπή σύνδεση της πανεπιστημιακής έρευνας με την ελληνική βιομηχανία.¹¹⁵

Από την άλλη πλευρά, η συνεισφορά του τριτογενή τομέα στο Α.Ε.Π., καθώς και στην απασχόληση, αποδεικνύει την ανάπτυξη του ρόλου του τριτογενή τομέα και τη μεταστροφή της ελληνικής οικονομίας αρχικά από τον πρωτογενή τομέα στο δευτερογενή τομέα και τελικά στον τριτογενή τομέα. Σημαντική αύξηση σημείωσαν, λοιπόν, οι κλάδοι των μεταφορών και των επικοινωνιών, αλλά και ο τομέας των τραπεζών και των ασφαλειών. Παρόλ' αυτά όμως, το μεγαλύτερο μερίδιο αύξησης του τριτογενούς τομέα οφείλεται στη ραγδαία αύξηση του δημοσίου τομέα, καθώς επίσης και στη σημαντική ανάπτυξη του τουριστικού τομέα.¹¹⁶

Ταυτόχρονα, με το πέρας του χρόνου (από το 1992 στο 2002) στα ποσοστά των απασχολούμενων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε όλους τους τομείς παρουσιάζεται αύξηση των απασχολούμενων με μεταπτυχιακές σπουδές, ενώ παράλληλα παρουσιάζεται σημαντική αύξηση των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. Τα στοιχεία αυτά συνδέονται τόσο με τις εξελίξεις στο εκπαιδευτικό σύστημα και συγκεκριμένα με το άνοιγμα των μεταπτυχιακών σπουδών στην Ελλάδα και την αύξηση των προσφερόμενων θέσεων και τμημάτων σε πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι., όσο και με την αύξηση των απαιτήσεων στην αγορά εργασίας και κυρίως με την ανάγκη για καλύτερης ποιότητας, αλλά χαμηλού κόστους, εργατικό δυναμικό.¹¹⁷

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις δύο χρονιές (2001 και 2010) που θα μας απασχολήσουν στο επόμενο κεφάλαιο, στο πλαίσιο της εμπειρικής μας έρευνας, παρατηρούμε πως για το 2001 υπήρξε σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, μείωση της απασχόλησης, ενώ αυξήθηκαν σημαντικά οι δημόσιες αλλά και οι ιδιωτικές επενδύσεις, με παράλληλη μείωση όμως του πραγματικού κόστους εργασίας. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει πως ο επιχειρηματικός τομέας της ελληνικής οικονομίας απασχολούσε κυρίως άτομα χαμηλού εργατικού κόστους (ανειδίκευτους ή ημιειδικευμένους εργάτες κλπ.), μετατρέποντας όμως τη μείωση του κόστους του εργατικού δυναμικού σε αυξήσεις των κερδών και όχι στη δημιουργία οργανωτικών,

¹¹⁵ Κορρές Γεώργιος, Κοκκίνου Αικατερίνη, Τσομπάνογλου Γεώργιος, *ό.π.*, σ. 2.

¹¹⁶ Κορρές Γεώργιος, Κοκκίνου Αικατερίνη, Τσομπάνογλου Γεώργιος, *ό.π.*, σ. 3.

¹¹⁷ Χλέτσος Μιχαήλ, *ό.π.*, σ. 7-8.

ερευνητικών, παραγωγικών και τεχνολογικών συνθηκών για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.¹¹⁸

Έτσι, το 2001 παρατηρήθηκε μείωση της ανεργίας, η οποία οφειλόταν κυρίως στη μείωση του εργατικού δυναμικού και όχι στην αύξηση της απασχόλησης, ενώ η σημαντική αύξηση της απασχόλησης σε τομείς υπηρεσιών δεν αντιστάθμιζε τις μειώσεις των απασχολούμενων στη γεωργία και τη βιομηχανία.¹¹⁹

Όσον αφορά στην οικονομία και την απασχόληση για το 2010, σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση του Ινστιτούτου Εργασίας της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος υπήρχε έντονη ανισοκατανομή του εισοδήματος, υψηλή ανεργία, τεχνολογική και καινοτομική υποβάθμιση της παραγωγικής βάσης και απαξίωση των γνώσεων και των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού.¹²⁰

Παράλληλα, σημειώθηκε μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας, που σχετίζεται με τη μείωση της ζήτησης και της χρήσης του παραγωγικού δυναμικού, καθώς και μειώσεις των δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων, με κύριους κλάδους που υφίστανται μεταβολές στην απασχόληση, λόγω της οικονομικής κρίσης, τους κλάδους των κατασκευών και της μεταποίησης, του εμπορίου, της ψυχαγωγίας, αλλά και του χρηματο-οικονομικού και ασφαλιστικού τομέα.¹²¹

Παρατηρούμε, λοιπόν, πως στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία που χαρακτηρίζεται από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, η κατοχή ενός πτυχίου - ακόμα και μεταπτυχιακού επιπέδου - δεν εξασφαλίζει αυτόματα μια ευοίωνη εργασιακή εξέλιξη για τον/την κάτοχό του. Ιδιαίτερα σε περιόδους χρηματοπιστωτικής και δημοσιονομικής κρίσης, όπως οι σημερινές, δεν μετρά τόσο η «ποσότητα» των προσόντων, αλλά η «ποιότητα», με την έννοια του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που θα προσδώσει ένας τίτλος σπουδών σε συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο σε σύγκριση με άλλα γνωστικά πεδία.¹²²

Βέβαια, η παραπάνω παρατήρηση δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τα «εφόδια» που παρέχουν οι επίσημοι τίτλοι σπουδών, αλλά συσχετίζεται και αλληλεπιδρά με πολλούς

¹¹⁸ Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, *Η Ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2002*, Αθήνα (INE-ΓΣΕΕ) 2002, σ. 12-13.

¹¹⁹ Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, *ό.π.*, 2002, σ. 14-15.

¹²⁰ Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, *Η Ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2010*, Αθήνα (INE-ΓΣΕΕ) 2010, σ. 23.

¹²¹ Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, *ό.π.*, 2010, σ. 31.

¹²² Γουβιάς Διονύσης, «Διαχρονική εξέλιξη των ανισοτήτων πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (1993-2004): Ενδείξεις για αντιστροφή των τάσεων μετά την εφαρμογή της “Μεταρρύθμισης Αρσένη”», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 132-133, Β’ - Γ’ (2010), 99-146, σ. 104.

άλλους παράγοντες, όπως τα χαρακτηριστικά των δομών των αγορών εργασίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και των πολιτικο-κοινωνικών ή τεχνολογικών δομών μιας χώρας ή μιας περιφέρειας, καθώς και συγκυριακά φαινόμενα της οικονομικής ή της πολιτικής σφαίρας (π.χ. ζήτηση για συγκεκριμένες ειδικότητες λόγω μιας συγκεκριμένης επένδυσης, περίοδοι δημοσιονομικής κρίσης, βραχυ- ή μεσο-πρόθεσμες επενδυτικές πολιτικές και πολιτικές κινήτρων, κυβερνητικές εναλλαγές κ.λπ.),¹²³ αλλά και από τα προσωπικά χαρακτηριστικά του υποψήφιου μέχρι τα στοιχεία του «κοινωνικού» και «πολιτισμικού κεφαλαίου» του.¹²⁴

Παρόλα αυτά, το συγκριτικό πλεονέκτημα, το οποίο συγκεκριμένοι τίτλοι σπουδών μπορούν να προσδώσουν σε μια (ολοένα και πιο αβέβαιη) αγορά εργασίας σε εποχή κρίσης θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στην κατανομή ευκαιριών μεταξύ των διαφόρων στρωμάτων του πληθυσμού όσον αφορά στην πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.¹²⁵

3.4 Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο προσεγγίστηκε θεωρητικά το ζήτημα της σύνδεσης της εκπαίδευσης (και κυρίως της ανώτατης εκπαίδευσης) με την αγορά εργασίας, καθώς και το ζήτημα των ευκαιριών απασχόλησης των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.

Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν οι κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις για τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, ενώ αντίστοιχα παρουσιάστηκαν οι συνθήκες ένταξης των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη σύγχρονη εργασιακή πραγματικότητα.

Διαπιστώθηκε, λοιπόν, πως τα άτομα με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο συχνά τυγχάνουν καλύτερης πρόσβασης στην αγορά εργασίας λόγω του υψηλού μορφωτικού

¹²³ Brown Phillip, Green Andy, Lauder Hugh, *Globalization, competitiveness and skill formation*, Oxford (Oxford University Press) 2001.

¹²⁴ Bourdieu Pierre, *Distinction*, London (Routledge & Kegan Paul) 1984.

Bourdieu Pierre, *The state nobility*, Oxford (Polity Press) 1996.

Putnam Robert, *Bowling alone: the collapse and revival of American Community*, New York (Simon & Schuster) 2000.

Με την έννοια «κοινωνικό κεφάλαιο» ο Bourdieu αναφέρεται στις γνωριμίες που μπορούν να κάνουν οι άνθρωποι για δικό τους όφελος, ενώ με την έννοια «πολιτισμικό κεφάλαιο» αναφέρεται στη γνώση των ατόμων σχετικά με τον πολιτισμό και τις τέχνες, στα πολιτισμικά γούστα και τις προτιμήσεις, καθώς και στις πολιτισμικές δεξιότητές τους (Smith Philip, *Πολιτισμική θεωρία: μια εισαγωγή*, Αθήνα (Κριτική) 2006, σ. 216-217).

¹²⁵ Γουβιάς Διονύσης, *ό.π.*, 2010, σ. 101.

τους επιπέδου, ενώ από την άλλη πλευρά, καθώς ο μισθός επιφύλαξης των ατόμων αυτών είναι υψηλότερος, συχνά η περίοδος αναζήτησης εργασίας για αυτά είναι μεγαλύτερη.

Αντίστοιχα, παρατηρήσαμε πως οι απόφοιτοι των Τ.Ε.Ι. παρουσιάζουν αρκετά υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με τους απόφοιτους των πανεπιστημίων, κάτι το οποίο πιθανά οφείλεται στην οικονομική και κοινωνική κατάσταση της Ελλάδας κατά την διάρκεια των χρονικών περιόδων που μελετώνται, καθώς και στους κύριους τομείς ανάπτυξης της οικονομίας, σύμφωνα με τους οποίους το ενδιαφέρον για φοίτηση στην ανώτατη εκπαίδευση, αλλά και σε συγκεκριμένες σχολές και τμήματα, μεταβάλλεται και αναπροσαρμόζεται (πτώση του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και σημαντική αύξηση του τριτογενή).

Έτσι, εμπειρικές έρευνες κατέδειξαν ότι παρόλο που το πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν μπορεί να αποτελέσει μεμονωμένα εγγύηση για την επιτυχημένη επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων της, καθώς πλήθος άλλων παραγόντων σχετίζεται με την επαγγελματική πορεία των ατόμων (χαρακτηριστικά της οικονομίας σε δεδομένες χρονικές περιόδους, ζήτηση για συγκεκριμένες ειδικότητες κλπ.), είναι γεγονός πως το εκπαιδευτικό επίπεδο αποτελεί σημαντικό παράγοντα αναζήτησης και εύρεσης εργασίας, με σαφείς διαφορές ως προς την ένταξη στην απασχόληση των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. σε σχέση με τους απόφοιτους πανεπιστημίων (με τους δεύτερους να αντιμετωπίζουν χαμηλότερα επίπεδα ανεργίας σε σχέση με τους πρώτους).

Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, με σκοπό την εμπειρική διερεύνηση της ένταξης στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., αλλά και των πιθανών μεταβολών στην ένταξη στην αγορά εργασίας των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. πριν και μετά την ισχύ της ανωτατοποίησής τους, δεδομένων των μεταβαλλόμενων συνθηκών της οικονομίας της χώρας και των αντίστοιχων απαιτήσεων της αγοράς εργασίας.

Επίσης, μέσα από την ανάλυση των δεδομένων αυτών θα μελετηθεί η επιρροή της κοινωνικής προέλευσης των ατόμων στη φοίτησή τους σε πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι., αλλά και σε συγκεκριμένες σχολές και τμήματα, με σκοπό την εμπειρική διερεύνηση της επίτευξης του στόχου της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Εμπειρική διερεύνηση της κοινωνικής προέλευσης και της απασχόλησης των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.

4.1 Εισαγωγή

Σκοπός της μελέτης αυτής, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι η διερεύνηση του βαθμού επίτευξης των στόχων της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» στις πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση, μέσω της διερεύνησης της κοινωνικής προέλευσης των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., καθώς και της «αποτελεσματικότητας» των πολιτικών αυτών μέσα από τη διερεύνηση της μετάβασης στην αγορά εργασίας των αποφοίτων των δύο αυτών διαφορετικών τύπων ανώτατης εκπαίδευσης.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της συγκεκριμένης εργασίας είναι τα παρακάτω:

- Ποια είναι η κοινωνική προέλευση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.;
- Ποια είναι η σχέση πρόσβασης στην αγορά εργασίας μεταξύ αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., τις χρονιές 2001 και 2010;
- Ποιος είναι ο ρόλος της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι. στην ένταξη των αποφοίτων τους στην απασχόληση;

Για τη μελέτη της κοινωνικής προέλευσης και της ένταξης στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. έγινε μία σύγκριση ανάμεσα σε δύο διαφορετικές κομβικές χρονιές: το 2001 όταν δεν είχε ακόμη εφαρμοστεί ο νόμος της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι. και το 2010 όταν πλέον τα Τ.Ε.Ι. είχαν γίνει Ανώτατα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (με την εφαρμογή του Ν. 2916/2001). Ταυτόχρονα, το 2010 η οικονομική κρίση είχε αρχίσει να έχει ορατά αποτελέσματα τόσο στην πρόσβαση των μαθητών στην ανώτατη εκπαίδευση, καθώς οι επιλογές τους περιορίστηκαν (π.χ. δήλωση σχολών σε τοποθεσίες εκτός της μόνιμης κατοικίας της οικογένειας, σχολών χωρίς πολλές ή σαφείς επαγγελματικές προοπτικές κλπ.), όσο όμως και στην ένταξη των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην αγορά εργασίας.

Η διερεύνηση των ζητημάτων της απασχόλησης των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. έχει αποτελέσει το αντικείμενο διαφόρων μελετών που έχουν πραγματοποιηθεί από επιστήμονες και από γραφεία διασύνδεσης ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, των οποίων τα κυριότερα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Όμως, οι έρευνες αυτές έχουν διεξαχθεί στη βάση μικρού μεγέθους δειγμάτων ευκαιρίας, δηλαδή με τη συμμετοχή των ατόμων τα οποία επέλεξαν να αποκριθούν σε αυτές και συνεπώς δεν συνιστούν αντιπροσωπευτικά δείγματα, ενώ ταυτόχρονα δεν αναφέρονται σε ευρύτερα ζητήματα της απασχόλησης και της οικονομίας για τις χρονικές περιόδους αναφοράς. Επομένως, κρίθηκε απαραίτητη η μελέτη των δεδομένων δύο ερευνών μεγάλης κλίμακας, της Απογραφής Πληθυσμού και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται όλοι οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για τις χρονιές που μας ενδιαφέρουν.

Αναφορικά με τη διερεύνηση της επίτευξης του στόχου της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών» με βάση την κοινωνική προέλευση των ατόμων έχουν διενεργηθεί επίσης αρκετές έρευνες, οι οποίες όμως κυρίως εστιάζουν είτε στην πρόσβαση των μαθητών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση είτε στην πρόσβαση των ατόμων σε διάφορα τμήματα πανεπιστημίων, χωρίς συχνά να συμπεριλαμβάνονται σε αυτές τα Τ.Ε.Ι. Έτσι, κρίθηκε χρήσιμη η μελέτη της επίτευξης του στόχου της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών αναφορικά με την πρόσβαση των ατόμων στην πανεπιστημιακή και την τεχνολογική εκπαίδευση αντίστοιχα, και όχι σε συγκεκριμένες σχολές ή τμήματα.

Για τη διερεύνηση, λοιπόν, τόσο της κοινωνικής προέλευσης των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., όσο και της ένταξής τους στην απασχόληση, χρησιμοποιήθηκαν τα μικροδεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001, καθώς και τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας που διεξήχθη το 2010. Η επιλογή της μελέτης των δύο αυτών ερευνών έγινε με βάση τη διαθεσιμότητα των δεδομένων (καθώς δεν έχουν δημοσιευτεί τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2011), τα οποία καλύπτουν χρονικά το διάστημα πριν και μετά την ισχύ του νόμου της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι., προκειμένου να διερευνηθούν τυχόν αλλαγές στην ένταξη στην αγορά εργασίας των αποφοίτων τους.

Ακόμη, καθώς οι δύο αυτές έρευνες διενεργήθηκαν με χρονική απόσταση 9 ετών, δίνεται η δυνατότητα της μελέτης της ύπαρξης μεταβολών τόσο στην κοινωνική προέλευση των φοιτητών των δύο αυτών διαφορετικών τύπων ανώτατης εκπαίδευσης, κατά τη διάρκεια αυτής της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, όσο όμως και στην ένταξή τους στην απασχόληση.

Στο παρόν κεφάλαιο, λοιπόν, επιχειρείται η διερεύνηση της κοινωνικής προέλευσης των αποφοίτων πανεπιστημιακής και τεχνολογικής ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων, καθώς και η ένταξή τους στην αγορά εργασίας για τις χρονιές 2001 και 2010. Ταυτόχρονα, επιχειρείται μία σύγκριση της ένταξης στην απασχόληση των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. πριν και μετά την ισχύ του νόμου της ανωτατοποίησής τους (Ν.2916/2001).

4.2 Μέθοδος

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία της μεθόδου που χρησιμοποιήθηκε για την εμπειρική διερεύνηση της κοινωνικής προέλευσης και της ένταξης στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., με σκοπό τη συσχέτιση τόσο της κοινωνικής προέλευσης όσο και των ευκαιριών απασχόλησης ανάμεσα στους απόφοιτους των δύο αυτών διαφορετικών τύπων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

4.2.1 Δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας 2010

Για τη διερεύνηση της κοινωνικής προέλευσης και της ένταξης στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν αρχικά τα μικροδεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001, τα οποία αντλήθηκαν από την ηλεκτρονική βάση δεδομένων Integrated Public Use Microdata Series – International (I.P.U.M.S. - International). Η ηλεκτρονική βάση I.P.U.M.S. - International αποτελεί τη μεγαλύτερη παγκοσμίως συλλογή διαθέσιμων μικροδεδομένων των απογραφών του πληθυσμού σε ατομικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο νοικοκυριού. Τα μικροδεδομένα που παρέχονται αποτελούν δείγματα επιλεγμένα από τις αντίστοιχες απογραφές πληθυσμού που λαμβάνονται από το 1960. Για τη διατήρηση της ανωνυμίας της προσφερόμενης πληροφορίας, τα ονόματα και άλλες προσδιοριστικές πληροφορίες έχουν αφαιρεθεί. Οι μεταβλητές έχουν κατασκευαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπουν διεθνείς και διαχρονικές συγκρίσεις.¹²⁶

¹²⁶ <http://www.ipums.org/>, (πρόσβαση στις 19/5/2013).

Η βάση δεδομένων ανήκει στο Minnesota Population Center, το οποίο τη διαχειρίζεται και συνεργάζεται με πληθώρα φορέων και οργανισμών από κάθε κράτος για τη συλλογή των δεδομένων, ενώ στην Ελλάδα συνεργάζεται με την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.). Συνολικά, η βάση I.P.U.M.S. - International προσφέρει μικροδεδομένα για εξήντα οκτώ χώρες, διακόσιες έντεκα απογραφές και δεδομένα για τετρακόσια ογδόντα εκατομμύρια άτομα.¹²⁷

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού της απογραφής του 2001 συγκρίθηκαν με τα αντίστοιχα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010.

Αντικείμενο της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας είναι η συγκριτική προσέγγιση των στάσεων των ευρωπαίων πολιτών σε μια σειρά κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών ζητημάτων, που έχουν κρίσιμη σημασία για το διαμορφούμενο «ευρωπαϊκό χώρο».¹²⁸

Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα σχεδιάζεται σε έναν μακροπρόθεσμο ορίζοντα ως ερευνητικό πρόγραμμα σταθερά επαναλαμβανόμενων διετών «φάσεων». Η πρώτη φάση εκπονήθηκε το 2002, ενώ τα αποτελέσματα όλων των φάσεων (έως το 2010) είναι διαθέσιμα ελεύθερα στο διαδίκτυο.¹²⁹

Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα οργανώνεται με αυστηρές μεθοδολογικές προδιαγραφές στο δειγματοληπτικό σχεδιασμό, στις τεχνικές έρευνας πεδίου και μέτρησης στάσεων, και με κοινό ερωτηματολόγιο για όλες τις συμμετέχουσες χώρες, όπου ορίζονται σταθερές θεματικές και μεταβλητά, ανά διετή φάση, μέρη.¹³⁰

Για τη σύγκριση των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας θα πρέπει να τυποποιούνται και να ελέγχονται τα παρακάτω επτά ζητήματα σύμφωνα με τον Kish (1994):¹³¹

1. ο ορισμός των εννοιών, των μεταβλητών και των πληθυσμών
2. το ερευνητικό σχέδιο και οι μέθοδοι μετρήσεων
3. η ουσιώδης ανάλυση

¹²⁷ <http://www.ipums.org/>, (πρόσβαση στις 19/5/2013).

¹²⁸ Τσίγκανου Ιωάννα, *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα. Πορίσματα έρευνας πεδίου 4ου κύματος, Ελλάδα – Ευρώπη 2009. Μια πρώτη ανάγνωση*, http://www.ekke.gr/html/gr/newsevents/ess4_results.pdf, (πρόσβαση στις 19/5/2013), σ. 3.

¹²⁹ Τσίγκανου Ιωάννα, *ό.π.*, σ. 3

¹³⁰ Τσίγκανου Ιωάννα, *ό.π.*, σ. 3.

¹³¹ Kish Leslie, «Multipopulation survey designs: five types with seven shared aspects», *International Statistical Review*, 62 (2) (1994), 167-186, σ. 168, 171-175.

4. οι διαδικασίες στάθμισης
5. η στατιστική ανάλυση
6. το δειγματοληπτικό σχέδιο και η επιλογή
7. τα μεγέθη των δειγμάτων και του πληθυσμού.

Τα συγκριτικά σχέδια, λοιπόν, θα πρέπει να επιδιώκουν τον ανώτατο βαθμό ομοιομορφίας και ομοιότητας για τα πρώτα τρία ζητήματα προκειμένου να είναι δυνατή η θεμελίωση συγκρίσεων, επιτρέποντας, όμως, παράλληλα μεγάλη προσαρμοστικότητα και δυνατότητα αποκλίσεων για τα δύο τελευταία ζητήματα.¹³²

Βεβαίως, η μεθοδολογική θεμελίωση της σύγκρισης μεταξύ αυτών των δύο πηγών δεδομένων, αν και απαραίτητη, ξεπερνά το αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Εδώ οφείλουμε να σημειώσουμε ότι η σημαντικότερη διαφορά μεταξύ των σχεδίων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010 έγκειται στο μέγεθος των μικροδεδομένων και του δείγματος και παρόλο που μία σύγκριση των δεδομένων τους είναι εφικτή, η ανάλυση γίνεται με όλες τις απαραίτητες μεθοδολογικές επιφυλάξεις.

Η ανάλυση των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού (I.P.U.M.S. - International) του 2001 καθώς και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010 έγινε με τη χρήση του στατιστικού πακέτου IBM SPSS Statistics 20, ενώ για τη διευκόλυνση της ανάλυσης τα δεδομένα των επαγγελματιών έχουν κατηγοριοποιηθεί και στις δύο έρευνες σύμφωνα με το International Standard Classification of Occupations (I.S.C.O. – 88) σε οκτώ κατηγορίες (επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα, υψηλόβαθμα διοικητικά επαγγέλματα, υπαλληλικά επαγγέλματα, επαγγέλματα πωλήσεων και υπηρεσιών, εργασία ως ειδικευόμενος εργάτης, ημι-ειδικευμένος εργάτης, ανειδίκευτος εργάτης και αγροτικά επαγγέλματα).¹³³

4.2.2 Τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού

Στην παρούσα υποενότητα παρουσιάζονται τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματος της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, προκειμένου να αποτυπωθεί μία πρώτη

¹³² Μιχαλοπούλου Καίτη, *Στην αυτοκρατορία των ενδείξεων: η ιστορία της δειγματοληπτικής πρακτικής στην Ελλάδα*, Αθήνα (Παπαζήσης) 2004, σ. 453-454.

¹³³ <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/docs/resol08.pdf>, (πρόσβαση στις 9/6/2013), σ. 3.

εικόνα των βασικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού του οποίου αναλύθηκε η κοινωνική προέλευση και η ένταξη στην απασχόληση σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 (I.P.U.M.S. - International), όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα 1, στον υπό έρευνα πληθυσμό υπάρχει μία ελαφρά υπεροχή των γυναικών έναντι των ανδρών, ενώ ηλικιακά η πλειονότητα του υπό έρευνα ενήλικου πληθυσμού βρίσκεται μεταξύ 18 και 29 ετών. Ακόμη, η μεγάλη πλειονότητα του υπό έρευνα πληθυσμού είναι έγγαμοι.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα του υπό έρευνα πληθυσμού, η συντριπτική πλειονότητα έχει ελληνική υπηκοότητα, ενώ σε σχέση με τις υπόλοιπες μειονότητες υπερέχουν οι έχοντες αλβανική υπηκοότητα.

Αντίστοιχα, η πλειονότητα του υπό έρευνα πληθυσμού δήλωσε πως ο ανώτερος τίτλος σπουδών που κατέχει είναι του Δημοτικού Σχολείου, ενώ εξίσου μεγάλο μέρος του πληθυσμού έχει απολυτήριο Λυκείου. Αντίθετα, όσον αφορά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι απόφοιτοι Πανεπιστημίου ή Τ.Ε.Ι. είναι σημαντικά λιγότεροι, ενώ μεγάλη μειονότητα είναι οι κάτοχοι μεταπτυχιακού και διδακτορικού διπλώματος σπουδών.

Όσον αφορά στην απασχόληση του υπό έρευνα πληθυσμού (στην οποία λαμβάνονται υπόψη μόνο τα άτομα άνω των 15 ετών), η πλειονότητά του δήλωσε πως εργάζεται, ενώ αναφορικά με τα επαγγέλματα στα οποία απασχολείται ο υπό έρευνα πληθυσμός, η πλειονότητά του δήλωσε πως απασχολείται σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Οι κατανομές των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των αποκρινόμενων στην Απογραφή Πληθυσμού 2001 (I.P.U.M.S. - International) και στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (ESS) 2010.

Μεταβλητή	IPUMS (2001)* (%)	ESS (2010)** (%)	Απόκλιση (%)
Φύλο			
Άντρες	49,2	43,8	5,4
Γυναίκες	50,8	56,2	-5,4
Ηλικία			
0-17	19,0	2,9	16,1
18-29	17,3	16,6	0,7
30-39	14,9	15,5	-0,6
40-49	13,9	16,7	-2,8
50-59	11,7	16,8	-5,1
60-69	11,9	15,4	-3,5
70-79	8,3	10,9	-2,6
80+	3,0	5,2	2,2
Οικογενειακή Κατάσταση			
Ανύπαντρος/η	38,9	28,1	10,8
Παντρεμένος/η	51,4	55,4	-4,0
Χήρος/α	7,0	11,0	-4,0
Χωρισμένος/η	2,7	5,5	-2,8
Υπηκοότητα			
Ελλάδα	92,6	93,1	-0,5
Αλβανία	3,9	4,2	-0,3
Υπόλοιπη Ευρώπη	1,6	1,5	0,1
Αμερική	0,4	0,0	0,4
Αυστραλία	0,2	0,0	0,2
Ασία	0,2	1,0	-0,8
Αφρική	0,1	0,0	0,1
Επίπεδο Εκπαίδευσης			
Αναλφάβητος ή μερικές τάξεις του δημοτικού	16,4	6,4	10,0
Δημοτικό	31,0	21,5	9,5
Γυμνάσιο	11,2	10,3	0,9
Λύκειο, ΤΕΕ, ΤΕΛ, Πολυτεχνικό, ΕΠΑΛ, ΕΠΑΣ	24,0	36,4	-12,4
Επαγγελματ. Κατάρτιση (ΙΕΚ, ΚΕΚ), ιδιωτικές σχολές, κολέγια	5,2	8,4	-3,2
Τ.Ε.Ι.	3,1	4,6	-1,5
Πανεπιστήμια, Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, Ανώτερες Στρατιωτικές Σχολές	8,3	9,7	-1,4
Μεταπτυχιακό δίπλωμα	0,5	2,2	-1,7
Διδακτορικό δίπλωμα	0,3	0,4	-0,1
Απασχόληση			
Εργαζόμενος/η	37,7	38,8	-1,1
Άνεργος/η	4,7	11,0	-6,3
Μαθητής, φοιτητής	12,6	7,1	5,5
Συνταξιούχος	19,0	24,8	-5,8
Στρατιώτης	0,0	0,1	-0,1
Οικιακά	14,2	16,8	-2,6
Άλλη περίπτωση	1,8	1,3	0,5
Επάγγελμα			
Επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα	20,3	17,7	2,6
Υψηλόβαθμα διοικητικά επαγγέλματα	9,0	10,7	-1,7
Υπαλληλικά επαγγέλματα	11,1	10,9	0,2
Επαγγέλματα πωλήσεων και υπηρεσιών	13,0	17,2	-4,2
Ειδικευόμενος εργάτης	16,0	14,6	1,4
Ημι-ειδικευμένος εργάτης	7,4	6,9	0,5
Ανειδικευτος εργάτης	9,4	10,5	-1,1
Αγροτικά επαγγέλματα	13,8	11,6	2,2
Σύνολο	100,0	100,0	

*N=1028884.

**N=2715.

Πηγή: Minnesota Population Center. Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.1 [Machine-readable database].

Minneapolis: University of Minnesota, 2011, <https://international.ipums.org/international-action/variables/group> (πρόσβαση στις 5/4/2013).

European Social Survey, Round 5 (2010), <http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/> (πρόσβαση στις 5/4/2013). Τα δεδομένα είναι σταθμισμένα (dweight).

Αναφορικά με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2010, τα οποία αποτυπώνονται στον Πίνακα 1, στον υπό έρευνα πληθυσμό υπάρχει μία υπεροχή των γυναικών έναντι των ανδρών, ενώ ηλικιακά η πλειονότητα του υπό έρευνα πληθυσμού βρίσκεται μεταξύ 40 και 59 ετών. Ακόμη, η μεγάλη πλειονότητα του υπό έρευνα πληθυσμού είναι παντρεμένοι.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα του υπό έρευνα πληθυσμού, η συντριπτική πλειονότητα έχει ελληνική υπηκοότητα, ενώ, όπως και στην περίπτωση της απογραφής του 2001, σε σχέση με τις υπόλοιπες μειονότητες υπερέχουν οι έχοντες αλβανική υπηκοότητα.

Η πλειονότητα του υπό έρευνα πληθυσμού δήλωσε πως ο ανώτερος τίτλος σπουδών που κατέχει είναι το απολυτήριο Λυκείου (είτε Γενικού Λυκείου, είτε Τ.Ε.Ε., Τ.Ε.Λ., Πολυκλαδικού, ΕΠΑ.Λ., ΕΠΑ.Σ.), ενώ εξίσου μεγάλο μέρος του πληθυσμού έχει απολυτήριο Δημοτικού. Ακόμη, όπως αποτυπώνεται και στα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού, οι έχοντες πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σημαντικά λιγότεροι, ενώ μεγάλη μειονότητα αποτελούν οι κάτοχοι Μεταπτυχιακού και Διδακτορικού διπλώματος σπουδών (αν και κυρίως οι κάτοχοι Μεταπτυχιακού είναι αισθητά περισσότεροι των αντίστοιχων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001).

Τέλος, όσον αφορά στην απασχόληση (στην οποία λαμβάνονται υπόψη μόνο τα άτομα άνω των 15 ετών) του υπό έρευνα πληθυσμού, η πλειονότητά του δήλωσε πως εργάζεται, ενώ αναφορικά με τα επαγγέλματα στα οποία απασχολείται ο υπό έρευνα πληθυσμός, η πλειονότητά του δήλωσε πως απασχολείται σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα, αλλά και σε επαγγέλματα πωλήσεων και παροχής υπηρεσιών.

4.3 Αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης της κοινωνικής προέλευσης και της ένταξης στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα βασικά αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης της κοινωνικής προέλευσης των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., αλλά και της ένταξής τους στην απασχόληση, μέσω της ανάλυσης των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010. Ταυτόχρονα, εξετάζεται ο ρόλος της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι. ως προς τις πιθανές μεταβολές στην απασχόληση των αποφοίτων τους.

4.3.1 Κοινωνική προέλευση αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.

Όσον αφορά στην κοινωνική προέλευση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. αντίστοιχα, μελετώντας το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων (από το 1986, όταν αποφοίτησαν οι πρώτοι εισακτέοι των Τ.Ε.Ι., και έπειτα), σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού του 2001 (Πίνακας 2) η πλειονότητα των γονέων των αποφοίτων τόσο πανεπιστημίων όσο και Τ.Ε.Ι. είναι απόφοιτοι Δημοτικού Σχολείου, ενώ σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010 (Πίνακας 3) η πλειονότητα των γονέων των αποφοίτων πανεπιστημίων είναι απόφοιτοι Γυμνασίου σε αντίθεση με την πλειονότητα των γονέων των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. που έχει παρακολουθήσει κάποιες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου (δηλαδή δεν είναι κάτοχοι απολυτηρίου του Δημοτικού Σχολείου).

Όσον αφορά στην απασχόληση των γονέων των αποφοίτων τόσο πανεπιστημίων όσο και Τ.Ε.Ι., σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού του 2001 (Πίνακας 2), η πλειονότητα των πατέρων αποφοίτων πανεπιστημίων είναι συνταξιούχοι, ενώ η πλειονότητα των πατέρων αποφοίτων Τ.Ε.Ι. είναι εργαζόμενοι, ενώ η πλειονότητα των μητέρων και των δύο τύπων αποφοίτων ασχολούνται με τα οικιακά. Αντίστοιχα, η πλειονότητα των εργαζόμενων γονέων (πατέρες και μητέρες) αποφοίτων πανεπιστημίων απασχολούνται σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα, ενώ η πλειονότητα των εργαζόμενων πατέρων των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. απασχολούνται ως ειδικευόμενοι εργάτες, σε αντίθεση με την πλειονότητα των εργαζόμενων μητέρων των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. που απασχολούνται σε αγροτικά επαγγέλματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Οι απόφοιτοι πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο και την απασχόληση των γονέων του δείγματος της I.P.U.M.S. - International 2001 για το σύνολο του πληθυσμού και για τους αποφοίτους από το 1986 και έπειτα.

Μεταβλητή	Σύνολο Πληθυσμού*		Απόφοιτοι 1986+**	
	Πανεπ. (%)	Τ.Ε.Ι. (%)	Πανεπ. (%)	Τ.Ε.Ι. (%)
Εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα				
Αναλφάβητος	4,7	6,9	3,4	5,8
Δημοτικό	32,8	45,4	31,1	44,7
Γυμνάσιο	6,2	7,2	6,2	7,4
Λύκειο	22,4	19,3	23,1	19,9
Επαγγελματική κατάρτιση	4,4	5,7	4,7	6,0
Τ.Ε.Ι.	4,4	4,6	4,8	4,8
Πανεπιστήμιο	23,7	10,5	25,2	10,7
Μεταπτυχιακό	0,5	0,3	0,6	0,3
Διδακτορικό	0,9	0,3	0,9	0,3
Εκπαιδευτικό επίπεδο μητέρας				
Αναλφάβητη	9,3	11,0	4,9	7,9
Δημοτικό	39,8	50,9	37,8	51,2
Γυμνάσιο	5,9	6,2	6,2	6,4
Λύκειο	27,7	22,3	30,8	24,2
Επαγγελματική κατάρτιση	2,5	2,1	2,9	2,3
Τ.Ε.Ι.	2,6	2,2	3,1	2,3
Πανεπιστήμιο	11,8	5,2	13,9	5,6
Μεταπτυχιακό	0,2	0,1	0,3	0,1
Διδακτορικό	0,2	0,1	0,3	0,1
Απασχόληση πατέρα				
Εργαζόμενος	41,9	46,7	46,8	50,1
Άνεργος	1,5	2,2	1,7	2,4
Φοιτητής	0,0	0,1	0,0	0,1
Συνταξιούχος	54,0	47,8	48,6	44,1
Οικιακά	0,0	0,0	0,0	0,0
Άλλο	2,6	3,2	2,9	3,3
Επάγγελμα πατέρα				
Επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα	29,6	13,1	29,7	13,1
Υψηλόβαθμα διοικητικά επαγγέλματα	19,6	15,3	19,7	15,3
Υπαλληλικά επαγγέλματα	5,5	5,9	5,6	6,0
Επαγγέλματα πωλήσεων - παροχής υπηρεσιών	5,7	7,1	5,7	7,2
Ειδικευόμενος εργάτης	17,1	24,4	17,3	24,5
Ημι-ειδικευμένος εργάτης	8,1	12,3	8,1	12,2
Ανειδίκευτος εργάτης	3,2	5,9	3,1	5,9
Αγροτικά επαγγέλματα	11,3	15,5	10,8	15,8
Απασχόληση μητέρας				
Εργαζόμενη	22,1	24,8	27,6	28,4
Άνεργη	2,0	2,2	2,5	2,5
Φοιτήτρια	0,0	0,0	0,0	0,0
Συνταξιούχος	30,9	23,6	20,4	16,1
Οικιακά	44,3	48,6	48,7	52,2
Άλλο	0,8	0,9	0,8	0,8
Επάγγελμα μητέρας				
Επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα	29,2	14,3	29,5	14,4
Υψηλόβαθμα διοικητικά επαγγέλματα	14,0	11,6	14,0	11,6
Υπαλληλικά επαγγέλματα	12,6	11,8	12,8	11,8
Επαγγέλματα πωλήσεων - παροχής υπηρεσιών	10,3	13,4	10,3	13,3
Ειδικευόμενος εργάτης	5,2	7,0	5,3	7,1
Ημι-ειδικευμένος εργάτης	1,7	3,5	1,8	3,6
Ανειδίκευτος εργάτης	7,7	11,9	7,7	11,8
Αγροτικά επαγγέλματα	19,3	26,6	18,7	26,5
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

*N(ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ)=850093, N(Τ.Ε.Ι.)=29614, $p<0,000$.

**N(ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ)=11174, N(Τ.Ε.Ι.)=5441, $p<0,000$.

Πηγή: Minnesota Population Center. Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.1 [Machine-readable database]. Minneapolis: University of Minnesota, 2011, <https://international.ipums.org/international-action/variables/group> (πρόσβαση στις 5/4/2013).

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010 (Πίνακας 3), η πλειονότητα των πατέρων τόσο των αποφοίτων πανεπιστημίων όσο και των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. είναι εργαζόμενοι (και όχι αυτο-απασχολούμενοι), σε αντίθεση με τις μητέρες των αποφοίτων τόσο των πανεπιστημίων όσο και των Τ.Ε.Ι. που στην πλειονότητά τους δεν εργάζονται.

Αναφορικά με τα επαγγέλματα των γονέων, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα του 2010, η πλειονότητα των εργαζόμενων πατέρων και μητέρων των αποφοίτων πανεπιστημίων απασχολούνται σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα, ενώ η πλειονότητα των εργαζόμενων πατέρων των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. απασχολούνται ως ειδικευόμενοι εργάτες, σε αντίθεση με την πλειονότητα των εργαζόμενων μητέρων αποφοίτων Τ.Ε.Ι. που απασχολούνται εξίσου σε επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών, σε αγροτικά επαγγέλματα, αλλά και ως ανειδίκευτες εργάτριες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Οι απόφοιτοι πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο και την απασχόληση των γονέων του δείγματος της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (E.S.S.) 2010 για το σύνολο του πληθυσμού και για τους αποφοίτους από το 1986 και έπειτα.

Μεταβλητή	Σύνολο Πληθυσμού* Πανεπ. (%)	Τ.Ε.Ι. (%)	Απόφοιτοι 1986+** Πανεπ. (%)	Τ.Ε.Ι. (%)
Εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα				
Αναλφάβητος	28,7	46,2	18,2	40,4
Δημοτικό	13,4	14,3	12,1	15,2
Γυμνάσιο	24,3	15,1	27,3	17,2
Λύκειο	4,5	4,2	5,5	5,1
Επαγγελματική κατάρτιση	6,9	7,6	8,5	9,1
Τ.Ε.Ι.	19,8	9,2	25,5	10,1
Πανεπιστήμιο	1,2	2,5	1,8	2,0
Μεταπτυχιακό	1,2	0,8	1,2	1,0
Διδακτορικό	0,0	0,0	0,0	0,0
Εκπαιδευτικό επίπεδο μητέρας				
Αναλφάβητη	38,9	49,6	24,2	42,1
Δημοτικό	13,4	16,2	13,7	18,9
Γυμνάσιο	24,7	17,1	31,1	18,9
Λύκειο	1,3	2,6	1,2	3,2
Επαγγελματική κατάρτιση	5,9	7,7	8,1	9,5
Τ.Ε.Ι.	14,6	6,0	19,9	6,3
Πανεπιστήμιο	1,3	0,9	1,9	1,1
Μεταπτυχιακό	0,0	0,0	0,0	0,0
Διδακτορικό	0,0	0,0	0,0	0,0
Απασχόληση πατέρα				
Εργαζόμενος	49,4	46,4	57,5	50,5
Αυτό-απασχολούμενος	46,0	48,8	38,3	45,6
Δεν εργάζεται	1,9	0,8	2,4	1,0
Απών/Νεκρός	2,7	4,0	1,8	2,9
Επάγγελμα πατέρα				
Επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα	16,2	7,8	20,4	8,2
Υψηλόβαθμα διοικητικά επαγγέλματα	4,0	3,4	5,1	3,1
Υπαλληλικά επαγγέλματα	10,9	6,9	12,7	7,2
Επαγγέλματα πωλήσεων	14,2	9,5	13,4	9,3
Επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών	11,3	16,4	8,9	16,5
Ειδικευόμενος εργάτης	13,4	21,6	16,6	25,8
Ημι-ειδικευμένος εργάτης	7,7	16,4	8,3	13,4
Ανειδίκευτος εργάτης	7,7	5,2	7,6	6,2
Αγροτικά επαγγέλματα	14,6	12,9	7,0	10,3
Απασχόληση μητέρας				
Εργαζόμενη	24,3	23,2	34,1	26,2
Αυτο-απασχολούμενη	18,6	19,2	12,6	17,5
Δεν εργάζεται	55,9	56,0	52,1	54,4
Απούσα/Νεκρή	1,1	1,6	1,2	1,9
Επάγγελμα μητέρας				
Επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα	26,1	13,2	35,5	15,4
Υψηλόβαθμα διοικητικά επαγγέλματα	4,5	1,9	3,9	2,2
Υπαλληλικά επαγγέλματα	9,9	13,2	14,5	15,6
Επαγγέλματα πωλήσεων	7,2	11,3	9,2	11,1
Επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών	8,1	15,1	9,2	17,8
Ειδικευόμενος εργάτης	4,5	3,8	5,3	2,2
Ημι-ειδικευμένος εργάτης	2,7	1,9	3,9	0,0
Ανειδίκευτος εργάτης	8,1	15,1	9,2	17,8
Αγροτικά επαγγέλματα	28,8	24,5	9,2	17,8
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

*N(ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ)=232, N(Τ.Ε.Ι.)=119, $p<0,000$.

**N(ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ)=161, N(Τ.Ε.Ι.)=95, $p<0,000$.

Πηγή: European Social Survey, Round 5 (2010), <http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/> (πρόσβαση στις 5/4/2013). Τα δεδομένα είναι σταθμισμένα (dweight).

Μέχρι στιγμής, παρουσιάστηκαν τα κυριότερα αποτελέσματα που αφορούν στη σχέση της κοινωνικής προέλευσης των ατόμων με την πορεία τους στο σύστημα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, που αφορούν στην κοινωνική προέλευση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων, αποδεικνύουν, λοιπόν, πως οι κοινωνικές ανισότητες που βασίζονται στο μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων συνεχίζουν να υφίστανται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και συχνά εκφράζονται μέσα από την φοίτηση σε πανεπιστημιακά ή τεχνολογικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.

4.3.2 Ένταξη στην αγορά εργασίας των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι.

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται μία ανάλυση των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, με σκοπό τη σύγκριση των ευκαιριών ένταξης στην απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημιακής και τεχνολογικής εκπαίδευσης.

Έτσι, λοιπόν, όπως καταδεικνύεται από την Απογραφή Πληθυσμού του 2001 και την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα του 2010, που παρουσιάζονται στον Πίνακα 4, τα ποσοστά του μη ενεργού πληθυσμού των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. είναι αρκετά χαμηλότερα από αυτά των αποφοίτων πανεπιστημίων, ενώ τα ποσοστά της ανεργίας των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. είναι αρκετά υψηλότερα από αυτά των αποφοίτων πανεπιστημίων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Η απασχόληση και το επάγγελμα των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. σύμφωνα με τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού 2001 (I.P.U.M.S. - International) και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (E.S.S.) 2010.

Μεταβλητή	IPUMS (2001)*		ESS (2010)**	
	Πανεπ. (%)	Τ.Ε.Ι. (%)	Πανεπ. (%)	Τ.Ε.Ι. (%)
Απασχόληση				
Εργαζόμενος/η	73,0	71,1	61,2	72,2
Άνεργος/η	6,0	7,9	9,1	12,7
Φοιτητής/τρια	2,6	3,0	4,6	4,0
Συνταξιούχος	12,4	9,4	17,9	7,1
Οικιακά	0,0	0,0	5,7	4,0
Στρατιώτης	4,3	6,7	0,4	0,0
Άλλο	1,8	2,0	1,1	0,0
Επάγγελμα				
Επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα	72,1	50,9	69,6	40,7
Υψηλόβαθμα διοικητικά επαγγέλματα	9,9	9,3	11,7	10,6
Υπαλληλικά επαγγέλματα	8,6	15,4	11,7	15,9
Επαγγέλματα πωλήσεων - παροχής υπηρεσιών	4,1	9,0	3,8	19,5
Ειδικευόμενος εργάτης Ημι-ειδικευμένος εργάτης	2,2	8,8	1,2	7,1
Ανειδικευτος εργάτης	0,6	2,6	0,0	0,9
Αγροτικά επαγγέλματα	1,8	2,2	1,7	2,7
	0,7	1,7	0,4	2,7
Σύνολο				
	100,0	100,0	100,0	100,0

*N(ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ)=58931, N(Τ.Ε.Ι.)=21502, $p<0,000$.

**N(ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ)=240, N(Τ.Ε.Ι.)=113, $p<0,000$.

Πηγή: Minnesota Population Center. Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.1 [Machine-readable database]. Minneapolis: University of Minnesota, 2011, <https://international.ipums.org/international-action/variables/group> (πρόσβαση στις 5/4/2013).

European Social Survey, Round 5 (2010), <http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/> (πρόσβαση στις 5/4/2013). Τα δεδομένα είναι σταθμισμένα (dweight).

Από την άλλη πλευρά, το 2010 (σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας) η απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων έχει μειωθεί σημαντικά σε σχέση με το 2001 (σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού), ενώ έχουν αυξηθεί οι συνταξιούχοι απόφοιτοι πανεπιστημίων, σε αντίθεση με τους απόφοιτους των Τ.Ε.Ι. των οποίων η απασχόληση έχει αυξηθεί, με ταυτόχρονη, όμως, αύξηση της ανεργίας τους.

Αυτό σημαίνει ουσιαστικά πώς ανάμεσα στις δύο χρονιές που μελετώνται (2001 και 2010), αυξήθηκε σημαντικά το εργατικό δυναμικό των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. (εργαζόμενοι και άνεργοι), ενώ αντίστοιχα το εργατικό δυναμικό των αποφοίτων πανεπιστημίων μειώθηκε σημαντικά, κυρίως λόγω της αύξησης των συνταξιοδοτήσεων και των ατόμων που ασχολούνται με τα οικιακά, σύμφωνα με τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010.

Τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό των πτυχιούχων Τ.Ε.Ι. έναντι των πτυχιούχων πανεπιστημίων, λοιπόν, είναι και ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας των υψηλότερων ποσοστών ανεργίας των πρώτων έναντι των δεύτερων.

Αντίστοιχα, μελετώντας την απασχόληση σύμφωνα με τα δεδομένα των δύο αυτών ερευνών παρατηρούμε πως και για τις δύο χρονιές (2001 και 2010) η πλειονότητα των αποφοίτων τόσο πανεπιστημίων όσο και Τ.Ε.Ι. είναι εργαζόμενοι σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα (με υπεροχή όμως των αποφοίτων πανεπιστημίων σε σχέση με τους απόφοιτους Τ.Ε.Ι.).

Όσον αφορά στα επαγγέλματα των ερωτωμένων, κατά το χρονικό αυτό διάστημα (από το 2001 έως το 2010) έχουν μειωθεί οι απόφοιτοι πανεπιστημίων που εργάζονται σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα και έχουν αυξηθεί οι απόφοιτοι πανεπιστημίων που εργάζονται σε διοικητικά και υπαλληλικά επαγγέλματα, ενώ αντίστοιχα, έχουν μειωθεί οι απόφοιτοι Τ.Ε.Ι. που εργάζονται σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα αλλά έχουν αυξηθεί οι απόφοιτοι Τ.Ε.Ι. που εργάζονται σε επαγγέλματα πωλήσεων και παροχής υπηρεσιών.

Μία ακόμα σημαντική παρατήρηση που προκύπτει από την ανάλυση των παραπάνω δεδομένων είναι πως το 2010 σε σχέση με το 2001, έχει αυξηθεί σημαντικά η ζήτηση (και επομένως οι εργαζόμενοι) αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε διοικητικά και υπαλληλικά επαγγέλματα, ενώ αναφορικά με τους απόφοιτους Τ.Ε.Ι. παρατηρείται πολύ μεγάλη αύξηση των εργαζομένων σε επαγγέλματα πωλήσεων και παροχής υπηρεσιών, αποδεικνύοντας την ανάγκη της ελληνικής αγοράς εργασίας για εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό χαμηλού όμως κόστους.

Ακόμη, η παραπάνω διαπίστωση επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα των Πινάκων 5 και 6, καθώς σύμφωνα τόσο με τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 όσο και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, η πλειονότητα του εργατικού δυναμικού (εργαζόμενοι και άνεργοι) είναι απόφοιτοι Λυκείου, ενώ απασχολούνται κυρίως σε διοικητικά και υπαλληλικά επαγγέλματα, σε επαγγέλματα πωλήσεων και παροχής υπηρεσιών, καθώς και ως ειδικευόμενοι αλλά και ανειδίκευτοι εργάτες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Η απασχόληση σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο του δείγματος της I.P.U.M.S. - International 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας 2010 για το σύνολο του πληθυσμού.*

Εκπαίδευση	Απασχόληση						
	Εργαζόμενος (%)	Ανεργος (%)	Φοιτητής (%)	Συνταξιούχος (%)	Οικιακά (%)	Στρατιώτης (%)	Άλλο (%)
Αναλφάβητος							
IPUMS	3,0	3,2	16,0	31,8	12,8	0,0	11,1
ESS	2,1	2,6	0,0	18,3	5,3	0,0	13,1
Δημοτικό							
IPUMS	25,6	21,5	26,9	43,2	44,2	5,1	33,3
ESS	8,4	12,3	2,1	43,7	35,0	0,0	33,2
Γυμνάσιο							
IPUMS	10,6	13,6	27,1	4,2	10,4	11,9	11,1
ESS	8,6	10,2	25,3	6,1	13,1	0,0	11,0
Λύκειο							
IPUMS	29,9	34,7	26,1	12,2	25,8	41,5	44,4
ESS	40,2	47,0	59,8	17,1	37,9	50,0	25,1
Επαγγελματική κατάρτιση							6,2
IPUMS	8,7	11,6	1,5	1,9	3,0	16,1	0,0
ESS	11,2	13,1	3,1	5,9	4,4	25,0	
T.E.I.							
IPUMS	5,4	4,8	0,7	1,4	1,4	4,2	0,0
ESS	8,6	5,0	2,6	1,3	1,1	0,0	3,1
Πανεπιστήμιο							
IPUMS	15,1	9,8	1,6	5,1	2,4	18,6	0,0
ESS	15,3	7,7	6,2	7,0	3,3	25,0	7,7
Μεταπτυχιακό							
IPUMS	1,0	0,7	0,2	0,1	0,1	2,5	0,0
ESS	4,6	2,1	1,0	0,4	0,0	0,0	0,5
Διδακτορικό							
IPUMS	0,6	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
ESS	0,9	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,2
Σύνολο							
IPUMS	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ESS	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*N(IPUMS)=927066, N(ESS)=2715 $p<0,000$.

Πηγή: Minnesota Population Center. Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.1 [Machine-readable database]. Minneapolis: University of Minnesota, 2011, <https://international.ipums.org/international-action/variables/group> (πρόσβαση στις 5/4/2013).

European Social Survey, Round 5 (2010), <http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/> (πρόσβαση στις 5/4/2013). Τα δεδομένα είναι σταθμισμένα (dweight).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 Το επάγγελμα σύμφωνα με το εκπαιδευτικό επίπεδο του δείγματος της I.P.U.M.S. - International 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας 2010 για το σύνολο του πληθυσμού.*

Εκπαίδευση	Επάγγελμα							
	Επιστημονικά – τεχνικά επαγγέλματα	Υψηλόβαθμα διοικητικά επαγγέλματα	Υπαλληλικά επαγγέλματα	Επαγγέλματα πωλήσεων – παροχής υπηρεσιών	Ειδικευόμενος εργάτης	Ημι – ειδικευμένος εργάτης	Ανειδίκευτος εργάτης	Αγροτικά επαγγέλματα
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Αναλφάβητος								
IPUMS	0,0	1,0	0,0	1,6	2,7	2,1	8,2	21,8
ESS	0,8	2,7	0,4	5,1	5,6	5,6	8,3	10,4
Δημοτικό								
IPUMS	0,3	19,4	5,3	20,4	37,1	38,5	40,7	50,6
ESS	1,9	12,3	2,7	13,3	29,9	39,9	29,0	60,6
Γυμνάσιο								
IPUMS	1,9	10,2	5,6	14,4	16,0	17,0	16,5	9,2
ESS	0,5	9,5	4,5	8,5	12,3	14,0	16,1	11,3
Λύκειο								
IPUMS	16,3	35,8	55,9	44,8	27,1	30,0	25,7	13,0
ESS	12,9	46,8	52,7	47,7	36,9	35,0	38,7	14,0
Επαγγελματική κατάρτιση								
IPUMS	9,2	8,7	13,4	10,1	12,0	9,0	4,7	2,4
ESS	11,0	8,2	16,1	15,3	11,6	4,9	4,1	3,8
T.E.I.								
IPUMS	13,7	5,6	7,5	3,8	3,0	2,0	1,3	1,3
ESS	12,6	5,5	8,0	6,2	2,7	0,7	1,4	0,7
Πανεπιστήμιο								
IPUMS	53,0	16,4	11,4	4,6	2,1	1,3	2,9	0,4
ESS	45,9	12,7	12,5	2,5	1,0	0,0	1,8	0,7
Μεταπτυχιακό								
IPUMS	3,4	2,2	0,7	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
ESS	11,3	2,3	3,1	1,4	0,0	0,0	0,5	0,0
Διδακτορικό								
IPUMS	2,3	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
ESS	3,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Σύνολο								
IPUMS	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ESS	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*N(IPUMS)=395392, N(ESS)=2062 $p<0,000$.

Πηγή: Minnesota Population Center. Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.1 [Machine-readable database]. Minneapolis: University of Minnesota, 2011, <https://international.ipums.org/international-action/variables/group> (πρόσβαση στις 5/4/2013).

European Social Survey, Round 5 (2010), <http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/> (πρόσβαση στις 5/4/2013). Τα δεδομένα είναι σταθμισμένα (dweight).

Κατόπιν της εξέτασης των αποτελεσμάτων των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, αναφορικά με την απασχόληση και την ανεργία αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., στη συνέχεια, θα εξεταστούν τα δεδομένα της απασχόλησης και της ανεργίας των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. σύμφωνα με τις δύο αυτές έρευνες (δηλαδή πριν και μετά την ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι.), προκειμένου να προσδιοριστούν οι πιθανές μεταβολές που επέφερε ο νόμος της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι. στην ένταξη των αποφοίτων τους στην αγορά εργασίας.

4.3.3 Ο ρόλος της ανωτατοποίησης των Τ.Ε.Ι. ως παράγοντας μεταβολής της απασχόλησης των αποφοίτων τους

Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται η διακύμανση της απασχόλησης των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. κατά τη διάρκεια μίας χρονικής περιόδου πριν την ισχύ του νόμου της ανωτατοποίησής τους (2001) και κατόπιν αυτής (2010). Σκοπός είναι η μελέτη των ομοιοτήτων και των διαφορών στα ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας των αποφοίτων των Τ.Ε.Ι., δεδομένου ότι η λειτουργία τους ξεκίνησε ως ιδρύματα του μη πανεπιστημιακού τομέα στην Ελλάδα, ενώ ταυτόχρονα μετά την ανωτατοποίησή τους θεωρήθηκε ότι θα διευρύνονταν οι επαγγελματικές δυνατότητες των αποφοίτων τους.

Όσον αφορά, λοιπόν, στη μεταβολή της απασχόλησης των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. πριν και μετά την ισχύ του νόμου της ανωτατοποίησής τους, μελετώντας τις χρονιές 2001 (δηλαδή πριν την ισχύ του νόμου) και 2010 (όταν τα Τ.Ε.Ι. είχαν ήδη ανωτατοποιηθεί, αλλά και η οικονομική κρίση στην Ελλάδα ήταν σε εξέλιξη) σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού και την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα αντίστοιχα, τα δεδομένα των οποίων αποτυπώνονται στον Πίνακα 4, παρατηρούμε πως τα ποσοστά απασχόλησης των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. για την πρώτη περίοδο (πριν την ψήφιση του νόμου) ήταν μειωμένα κατά 1,1% σε σχέση με την δεύτερη περίοδο (μετά την ισχύ του νόμου), σε αντίθεση με την απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων η οποία μειώθηκε σημαντικά (11,8%) κατά τη διάρκεια των 9 αυτών χρόνων.

Αντίστοιχα, όσον αφορά στην ανεργία των αποφοίτων Τ.Ε.Ι., σύμφωνα με τα μικροδεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001, το ποσοστό ανεργίας ήταν 7,9%, ενώ σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010 το

ποσοστό ανεργίας ήταν 12,7% (δηλαδή η ανεργία αυξήθηκε κατά 4,8%), ενώ αντίστοιχα ο μη ενεργός πληθυσμός των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. για το 2001 ήταν 21,1% και για το 2010 ήταν 15,1% (μείωση κατά 6,0%).

Τα παραπάνω αποτελέσματα μας υποδεικνύουν πως η ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι. (σε συνδυασμό βέβαια με την οικονομική συγκυρία της περιόδου που εξετάζεται) αύξησε το ποσοστό των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. στο εργατικό δυναμικό, αύξησε κάπως την απασχόλησή τους, αλλά και την ανεργία τους (δεδομένης της οικονομικής κρίσης που υπήρχε στην Ελλάδα το 2010).

Η αύξηση της συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. προήλθε σε μεγάλο βαθμό από την εμφάνιση του φαινομένου της «ακαδημαϊκής ροπής», καθώς με αυτό τον τρόπο λόγω της ανωτατοποίησής τους και των αυξημένων πλέον επαγγελματικών δικαιωμάτων τους, δημιουργήθηκαν νέες επαγγελματικές ευκαιρίες για αυτούς.

Αντίστοιχα, παρατηρούμε πως μεταβλήθηκαν και τα επαγγελματικά πεδία στα οποία απασχολούνται οι απόφοιτοι Τ.Ε.Ι., καθώς σύμφωνα με τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001, η πλειονότητα των εργαζομένων αποφοίτων Τ.Ε.Ι. εργάζονταν σε επιστημονικά και τεχνικά ή υπαλληλικά επαγγέλματα, ενώ σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, το ποσοστό των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. που εργάζονταν σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα μειώθηκε σημαντικά και αυξήθηκαν οι εργαζόμενοι απόφοιτοι Τ.Ε.Ι. σε επαγγέλματα πωλήσεων και παροχής υπηρεσιών, καθώς και σε διοικητικά και υπαλληλικά επαγγέλματα.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι (σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010) μετά την ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι., παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση της συμμετοχής των αποφοίτων τους στο εργατικό δυναμικό, με παράλληλη αύξηση τόσο της απασχόλησης όσο όμως και της ανεργίας τους. Επίσης, παρατηρούμε ότι, οι ανάγκες της αγοράς εργασίας για ανθρώπινο δυναμικό μεταβάλλονται (ιδιαίτερα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης), αλλάζοντας κατ' επέκταση τα επαγγελματικά πεδία απασχόλησης των αποφοίτων ανώτατης τεχνολογικής εκπαίδευσης προκειμένου να παρέχεται στην αγορά εργασίας καταρτισμένο αλλά χαμηλού κόστους εργατικό δυναμικό.

4.4 Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, όσον αφορά στην κοινωνική προέλευση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., μελετώντας τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας, από τους πρώτους απόφοιτους Τ.Ε.Ι. και έπειτα (από το 1986 και μετά), παρατηρούμε πως υπάρχουν αρκετές διαφορές τόσο ανάμεσα στο εκπαιδευτικό επίπεδο και την εργασιακή κατάσταση των γονέων αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. όσο και ανάμεσα στις δύο χρονιές που μελετήθηκαν (2001 και 2010).

Έτσι, αρχικά, παρόλο που σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού του 2001 η πλειονότητα των γονέων των αποφοίτων τόσο πανεπιστημίων όσο και Τ.Ε.Ι. είχαν απολυτήριο Δημοτικού Σχολείου, σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, οι γονείς των αποφοίτων πανεπιστημίων είχαν στην πλειονότητά τους απολυτήριο Γυμνασίου, σε αντίθεση με τους γονείς των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. που στην πλειονότητά τους ήταν αναλφάβητοι (ή είχαν παρακολουθήσει μόνο κάποιες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου).

Αντίστοιχα, υπάρχουν και για τις δύο χρονιές που μελετήσαμε βασικές διαφορές στην απασχόληση των γονέων των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., καθώς οι γονείς των αποφοίτων πανεπιστημίων απασχολούνται στην πλειονότητά τους σε επιστημονικά και τεχνικά επαγγέλματα, σε αντίθεση με τους γονείς των αποφοίτων τεχνολογικών ιδρυμάτων που απασχολούνται στην πλειονότητά τους ως ειδικευμένοι και ανειδίκευτοι εργάτες, σε επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών και σε αγροτικά επαγγέλματα.

Επίσης, παρατηρούμε πως λόγω της μαζικοποίησης της ανώτατης εκπαίδευσης, τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί σημαντικά τα ποσοστά των ατόμων που συνεχίζουν τις σπουδές τους σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα ανεξάρτητα από το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων τους (όπως συμβαίνει στην περίπτωση των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. σύμφωνα με τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010).

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού του 2001 και την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα του 2010, αναφορικά με την ένταξη των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην αγορά εργασίας, παρατηρούμε πως ανάμεσα στις δύο αυτές χρονιές η ανεργία τόσο των αποφοίτων πανεπιστημίων όσο και Τ.Ε.Ι. αυξήθηκε,

ενώ, αντίθετα, παρόλο που η απασχόληση των αποφοίτων πανεπιστημίων μειώθηκε, η απασχόληση των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. αυξήθηκε.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στις μεταβολές στην ένταξη στην απασχόληση των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. πριν και μετά την ανωτατοποίηση αυτών (εξετάζοντας τις περιόδους μέχρι το 2001, πριν την ισχύ του νόμου της ανωτατοποίησής τους, και από το 2001 έως το 2010, όταν ο νόμος πλέον είχε εφαρμοστεί) παρατηρούμε πως παρόλο που η ανεργία των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. ήταν πιο αυξημένη το 2010 σε σχέση με το 2001, κάτι το οποίο αιτιολογείται λόγω της οικονομικής κρίσης που είχε ξεσπάσει στην Ελλάδα από το 2008, ταυτόχρονα υπήρχε μία ελαφρά αύξηση της απασχόλησης των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. το 2010 σε σχέση με το 2001, ενώ αντίστοιχα παρατηρήθηκε μία σημαντική μείωση του μη ενεργού πληθυσμού των αποφοίτων Τ.Ε.Ι.

Έτσι, συμπεραίνουμε πως η ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι. ενδεχομένως να λειτούργησε θετικά ως προς την είσοδο των αποφοίτων τους στο εργατικό δυναμικό, αλλά, σε μικρότερο βαθμό, και ως προς την ένταξή τους στην απασχόληση.

Τέλος, στο παρόν κεφάλαιο διαπιστώθηκε πως διαχρονικά είναι συγκεκριμένοι οι κλάδοι που παρουσιάζουν μεγαλύτερη απασχόληση, ενώ άλλοι παρουσιάζουν μικρότερη επαγγελματική αποκατάσταση. Αντίστοιχα, παρατηρείται διαχρονικά η παρουσία κοινωνικών διακρίσεων μεταξύ των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., η οποία επιβεβαιώνεται τόσο από την υψηλότερη ανεργία των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. (άρα από την ευνοϊκότερη αντιμετώπιση των πτυχιούχων πανεπιστημίων στην αγορά εργασίας), όσο όμως και από την κοινωνική προέλευση των αποφοίτων των δύο αυτών τύπων ανώτατης εκπαίδευσης, με αναφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο και την επαγγελματική κατάσταση των γονέων τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που αφορούν στην ανώτατη εκπαίδευση τα τελευταία 30 χρόνια στην Ελλάδα άλλαξαν ραγδαία το σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εντάσσοντας σε αυτό τον τεχνολογικό (μη πανεπιστημιακό) τομέα, με στόχο τη διεύρυνση της ανώτατης εκπαίδευσης για την εξάλειψη των ανισοτήτων πρόσβασης σε αυτή από τα διάφορα κοινωνικά στρώματα, αλλά και για την κάλυψη αναγκών στην οικονομία (σε επίπεδο ρητορικής).

Παρά, όμως, τις νομοθετικές ρυθμίσεις που επέφεραν αύξηση των εισακτέων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η κοινωνική και οικονομική προέλευση των ατόμων επηρεάζει τόσο τις επιδόσεις τους όσο και τις επιλογές τους αναφορικά με τη φοίτησή τους στην πανεπιστημιακή ή την τεχνολογική τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως καταδεικνύεται από τη σχετική βιβλιογραφία, αλλά και από την ανάλυση των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010 που πραγματοποιήθηκε σε αυτή την εργασία και επιβεβαίωσε τη διαφορετική κοινωνική προέλευση των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι..

Σύμφωνα με την ανάλυση των δεδομένων της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως οι γονείς των αποφοίτων πανεπιστημίων έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο και καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση (απασχόληση σε εργασίες με υψηλότερο κύρος και αμοιβές) συγκριτικά με τους γονείς των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. Διαχρονικά, οι κοινωνικές ανισότητες που βασίζονται στο εκπαιδευτικό επίπεδο και στο επάγγελμα των γονέων και αφορούν στην εισαγωγή των μαθητών στην πανεπιστημιακή ή τεχνολογική εκπαίδευση συνεχίζουν να υφίστανται, αναπαράγοντας με αυτό τον τρόπο τις εκπαιδευτικές αλλά και κοινωνικές διακρίσεις.

Έτσι, λοιπόν, η μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης μέσω της δημιουργίας του μη-πανεπιστημιακού τομέα δεν οδήγησε σε ουσιαστική «ισότητα ευκαιριών», παρόλο που δόθηκαν ευκαιρίες σε περισσότερα άτομα να εισαχθούν στο ενιαίο σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης.

Ταυτόχρονα, παρ' όλες τις διαχρονικές μεταβολές της οικονομικής συγκυρίας στην Ελλάδα, όσον αφορά στα επίπεδα ανεργίας και απασχόλησης των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, από την ανάλυση των δεδομένων της Απογραφής

Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, συμπεραίνουμε πως διατηρείται στην αγορά εργασίας η διάκριση ανάμεσα στα πτυχία των αποφοίτων πανεπιστημίων και των αποφοίτων Τ.Ε.Ι, ενώ αντίστοιχα ανάμεσα στις δύο αυτές χρονιές (2001 και 2010) αυξήθηκε σημαντικά η ανεργία τόσο των αποφοίτων πανεπιστημιακής όσο και τεχνολογικής ανώτατης εκπαίδευσης, με ιδιαίτερα αυξημένη όμως συγκριτικά την ανεργία των δευτέρων.

Επισημαίνεται, λοιπόν, με βάση τόσο τα αποτελέσματα αυτής της εργασίας, όσο και τα αποτελέσματα άλλων εμπειρικών ερευνών, ότι οι νέοι απόφοιτοι (τόσο των πανεπιστημίων όσο και των Τ.Ε.Ι.) αντιμετωπίζουν υψηλά ποσοστά ανεργίας μετά την αποφοίτηση, τα οποία μειώνονται διαχρονικά, ιδιαίτερα για τους αποφοίτους πανεπιστημίων, ενώ, επίσης, αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες σταθεροποίησης στην απασχόληση.

Αντίστοιχα, όπως επισημαίνεται τόσο από τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού (για το 2001) και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (για το 2010) όσο και από άλλες εμπειρικές έρευνες, η ανεργία των αποφοίτων Τ.Ε.Ι. είναι διαχρονικά υψηλότερη από την ανεργία των αποφοίτων πανεπιστημίων, ενώ από την άλλη πλευρά ο μη ενεργός πληθυσμός αποφοίτων Τ.Ε.Ι. είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον μη ενεργό πληθυσμό των αποφοίτων πανεπιστημίων (δηλαδή υπάρχει μικρότερη συμμετοχή αποφοίτων πανεπιστημίων στο εργατικό δυναμικό).

Με αυτό τον τρόπο, παρά την ανωτατοποίηση της τεχνολογικής εκπαίδευσης και την «εξίσωση» των επαγγελματικών δικαιωμάτων των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., σύμφωνα με τις τελευταίες νομοθετικές ρυθμίσεις, παρατηρούμε πως οι απόφοιτοι Τ.Ε.Ι. συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν σημαντικά και διαχρονικά προβλήματα στην ένταξή τους στην απασχόληση, καθώς σε πρακτικό επίπεδο, στην αγορά εργασίας «προτιμώνται» οι πτυχιούχοι πανεπιστημίων έναντι των πτυχιούχων Τ.Ε.Ι.

Έτσι, παρόλο που η επέκταση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξάνει τις ευκαιρίες πρόσβασης σε αυτή μεγαλύτερων τμημάτων του πληθυσμού, ταυτόχρονα αυξάνει τον αριθμό των πτυχιούχων που ανταγωνίζονται στην αγορά εργασίας, οξύνοντας έτσι το πρόβλημα της ανεργίας στην Ελλάδα ειδικότερα για τους νέους πτυχιούχους.

Αντίστοιχα, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, όπως αποτυπώθηκε από τα δεδομένα της ανεργίας και της απασχόλησης, οδήγησε την αγορά εργασίας στην αναζήτηση χαμηλού κόστους εργατικού δυναμικού, με αποτέλεσμα οι απόφοιτοι πανεπιστημιακής

αλλά και τεχνολογικής εκπαίδευσης να απασχολούνται σε μεγάλο βαθμό σε επαγγέλματα που απευθύνονται σε απόφοιτους Γυμνασίου ή Λυκείου.

Αυτό συνέβη, καθώς, σύμφωνα τόσο με την βιβλιογραφία όσο και με την εμπειρική διερεύνηση της παρούσας εργασίας, υπάρχει υπερπροσφορά εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος αυτού να αναγκάζεται να απασχολείται σε επαγγέλματα κατώτερα των προσόντων του, κυρίως ως διοικητικοί υπάλληλοι ή πωλητές.

Τέλος, σύμφωνα με τα δεδομένα της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας του 2010, καταδεικνύεται πως η ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι. επέφερε αύξηση των αποφοίτων τους στο εργατικό δυναμικό, αύξηση της ανεργίας τους, αλλά και αύξηση της απασχόλησής τους σε τομείς που δεν απαιτούν ειδικευμένη εργασία, όπως για παράδειγμα σε επαγγέλματα πωλήσεων, κυρίως λόγω της ανάγκης της σύγχρονης ελληνικής οικονομίας για καταρτισμένο αλλά χαμηλού κόστους εργατικό δυναμικό, καθώς όμως και της έλλειψης ανάπτυξης των τεχνικών κλάδων που εμπίπτουν στα Τ.Ε.Ι., όπως για παράδειγμα του κατασκευαστικού τομέα.

Καταληκτικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ευρύτερα πως παρά τις νομοθετικές ρυθμίσεις στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης που έθεσαν εκπαιδευτικούς στόχους με σκοπό την εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ προνομιούχων και μη προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων, οι ευκαιρίες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αλλά και οι ευκαιρίες απασχόλησης μεταξύ των αποφοίτων πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. (παρά την ανωτατοποίηση των τελευταίων) παραμένουν άνισες, δημιουργώντας έτσι την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα και εφαρμογή πολιτικών ισότητας στην ανώτατη εκπαίδευση.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

<http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/docs/resol08.pdf>, (πρόσβαση στις 9/6/2013).

<http://www.ipums.org>, (πρόσβαση στις 19/5/2013).

Νόμος 1268/1982,

www.biol.uoa.gr/fileadmin/biol.uoa.gr/uploads/PDF_Files/Nomos1268-82.pdf,

(πρόσβαση στις 8/7/2013).

Νόμος 2916/2001,

http://eclass.aspete.gr/modules/document/file.php/EML152/Nomothesia/N.2916-fek-114_11-06-2001.pdf, (πρόσβαση στις 7/5/2013).

Νόμος 3549/2007, http://www.teilam.gr/nomothesia/N3549_2007.pdf, (πρόσβαση στις 9/7/2013).

Τσίγκανου Ιωάννα, *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα. Πορίσματα έρευνας πεδίου 4ου κύματος, Ελλάδα – Ευρώπη 2009. Μια πρώτη ανάγνωση*, http://www.ekke.gr/html/gr/newsevents/ess4_results.pdf, (πρόσβαση στις 19/5/2013).

Χλέτσος Μιχαήλ, *Ελληνικές τάσεις στην απασχόληση στην αγορά εργασίας*, <http://users.sch.gr/grsepgymkrem/files/apasxolisi1.doc> (πρόσβαση στις 10/6/2013).

European Social Survey, Round 5 (2010), <http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/>, (πρόσβαση στις 5/4/2013).

Minnesota Population Center. Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.1 [Machine-readable database]. Minneapolis: University of Minnesota, 2011, <https://international.ipums.org/international-action/variables/group>, (πρόσβαση στις 5/4/2013).

Β ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αραβανής Γεώργιος, *Ψυχοκοινωνιολογία και εκπαίδευση*, Αθήνα (Γρηγόρης) 2000.

Βαξεβανίδης Νικόλαος, Προκοπίου Ελένη, «Ένα φάντασμα πάνω από τη τριτοβάθμια (τεχνική) εκπαίδευση: ποιότητα και αξιολόγηση», στα *Πρακτικά 1ου Επιστημονικού Συνεδρίου Σ.Ε.Π. Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Η Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα (Σ.Ε.Π. – Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) 2010, 147-156.

Γεώργας Δημήτρης, Μπεζεβέγκης Ηλίας, Γιαννίτσας Νικόλαος, «Εμπειρίες, στάσεις, και προσδοκίες μαθητών και φοιτητών από το λύκειο, τον ΣΕΠ και το πανεπιστήμιο», *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής - Προσανατολισμού*, 18-19 (1991) 43-66.

Γεωργιάδης Παναγιώτης, Βασιλόπουλος Διονύσης, *Μελέτη απορρόφησης αποφοίτων*, Αθήνα (Γραφείο Διασύνδεσης Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών) 2007.

Γουβιάς Διονύσης, «Διαχρονική εξέλιξη των ανισοτήτων πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (1993-2004): Ενδείξεις για αντιστροφή των τάσεων μετά την εφαρμογή της

“Μεταρρύθμισης Αρσένη”», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 132-133, Β' - Γ' (2010) 99-146.

Γουβιάς Διονύσης, «“Εξίσωση” ή “προσαρμογή”; Διαχρονικές τάσεις πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και η αγορά εργασίας», *Επιστήμες της Αγωγής*, 2 (2002), 99-114.

Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, *Η Ελληνική οικονομία 2/12, τριμηνιαία έκθεση*, 68 (2012).

Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2002*, Αθήνα (INE-ΓΣΕΕ) 2002.

Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2010*, Αθήνα (INE-ΓΣΕΕ) 2010.

Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ- ΑΔΕΔΥ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2009*, Αθήνα (INE-ΓΣΕΕ), 2009.

Καζάζη Μαρία, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Ελλην) 1993.

Κανελλόπουλος Κωνσταντίνος, Μαυρομαράς Κωνσταντίνος, Μητράκος Θεόδωρος, *Εκπαίδευση και αγορά εργασίας*, Αθήνα (Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών) 2003.

Καραμεσίνη Μαρία, «Από την εκπαίδευση στην αμειβόμενη εργασία: Εμπειρική διερεύνηση της εργασιακής ένταξης των νέων στην Ελλάδα», *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 1 (1) (2006) 67-84.

Καραμεσίνη Μαρία, «Ζήτηση και προσφορά υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας στην Ελλάδα», στο Τσαούσης Δημήτρης (επιμέλεια) *Από τη διεθνοποίηση των πανεπιστημίων προς την παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Gutenberg) 2003, 69-113.

Καραμεσίνη Μαρία, *Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας. Πανελλαδική έρευνα στους αποφοίτους των ετών 1998-2000*, Αθήνα (Διόνικος) 2008.

Κασιμάτη Κούλα, *Έρευνα για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης*, Αθήνα (ΕΚΚΕ) 1991.

Κάτσικας Χρήστος, Καββαδίας Γιώργος, *Η ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση. Η εξέλιξη των ευκαιριών πρόσβασης στην ελληνική εκπαίδευση (1960-1994)*, Αθήνα (Gutenberg) 1994.

Κιτσόπουλος Χρήστος, «Ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση και ο ρόλος του σχολικού εκπαιδευτικού και επαγγελματικού προσανατολισμού», στα *Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού Εκπαίδευση και αγορά εργασίας και ο ρόλος του επαγγελματικού προσανατολισμού εν όψει της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, Αθήνα 1991, 174-180.

Κοίλιας Χρήστος, Τουρνά Ελένη, Γαρμπής Αριστογιάννης, Τόλης Βαγγέλης, *Μελέτη παρακολούθησης αποφοίτων Τ.Ε.Ι.*, Αθήνα (Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών) 2009.

Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη Γίτσα, *Εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική: Κοινωνιολογική ανάλυση*, Αθήνα (Ελληνικά Γράμματα) 1995.

Κορρές Γεώργιος, Κοκκίνου Αικατερίνη, Τσομπάνογλου Γεώργιος, «Ελληνική οικονομία: δομή – διάρθρωση, δημόσιο χρέος και προοπτικές ανάπτυξης», στα *Πρακτικά 9ου Εθνικού Συνεδρίου ERSA (Ελληνικό τμήμα)*, Αθήνα 2011.

Κωτσίκης Βαγγέλης, *Εκπαιδευτική διοίκηση και πολιτική. Οργάνωση και διοίκηση εκπαιδευτικών συστημάτων και συστημάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης*, Αθήνα (Ελλην) 2003.

Κώττης Γεώργιος, Κώττη - Πετράκη Αθηνά, *Σύγχρονη μακροοικονομική*, Αθήνα (Μπένου) 2000.

Μητράκος Θεόδωρος, Τσακλόγλου Πάνος, Χολέζας Ιωάννης, «Προσδιοριστικοί παράγοντες της πιθανότητας ανεργίας των νέων στην Ελλάδα, με έμφαση στους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης», *Οικονομικό Δελτίο*, 33 (2010) 23-68.

Μιχαλοπούλου Καίτη, *Στην αυτοκρατορία των ενδείξεων: η ιστορία της δειγματοληπτικής πρακτικής στην Ελλάδα*, Αθήνα (Παπαζήσης) 2004.

Μπουζάκης Σήφης, *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1998)*, Αθήνα (Gutenberg) 2005.

Μυλωνάς Θεόδωρος, *Κοινωνική αναπαραγωγή στο σχολείο*, Αθήνα (Αρμός) 1991.

Νικολάου Σουζάννα – Μαρία, *Θεωρητικά ζητήματα στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Gutenberg) 2009.

Πάντα Δήμητρα, *Οι επαγγελματικές επιλογές των νέων. Κοινωνιολογική προσέγγιση στην επίδραση της οικογένειας και της ομάδας ομιλήκων στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις των νέων*, Θεσσαλονίκη (Παρατηρητής) 1988.

Παπαγιάννης Φώτης, Αθανασούλης Θανάσης, *Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Ένας χρόνος μετά...*, Αθήνα (Έκδοση της Ειδικής Υπηρεσίας Ε.Υ. των Τ.Ε.Ι.) 1984.

Παπαδάκης Νίκος, *Εκπαιδευτική Πολιτική. Η εκπαιδευτική πολιτική ως κοινωνική πολιτική (;)*, Αθήνα (Ελληνικά Γράμματα) 2003.

Παπακωνσταντίνου Γιώργος, *Προσφορά και ζήτηση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2002.

Πετρινιώτη - Κώνστα Ξανθή, *Αγορές εργασίας: οικονομικές θεωρίες και έρευνες*, Αθήνα (Παπαζήση) 1989.

Πρόκου Ελένη, «Οι στόχοι της «ασότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών» και της «αποδοτικότητας» στα μοντέλα ανώτατης εκπαίδευσης της περιοχής της Νότιας Ευρώπης (Ελλάδα)», στο Πρόκου Ελένη (επιμέλεια), *Κοινωνικές διαστάσεις των πολιτικών στην ανώτατη εκπαίδευση: Συγκριτική και διεθνής προσέγγιση*, Αθήνα (Διόνικος) 2011, 167-189.

Πυργιωτάκης Ιωάννης, «Ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση και στην απασχόληση. Η περίπτωση της Ελλάδας στο πλαίσιο των διεθνών εξελίξεων», στα *Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού Εκπαίδευση και αγορά εργασίας και ο ρόλος του επαγγελματικού προσανατολισμού εν όψει της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, Αθήνα 1991, 154-173.

Σιάνου - Κύργιου Ελένη, *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Όψεις των κοινωνικών ανισοτήτων*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2010.

Σιάνου - Κύργιου Ελένη, *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες: Η μετάβαση από τη δευτεροβάθμια στην ανώτατη εκπαίδευση (1997 – 2004)*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2005.

Σταθακόπουλος Βλάσης, Χαλικιάς Ιωάννης, Παπαλεξανδρή Νάνσυ, *Μελέτη απορρόφησης αποφοίτων Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών*, Αθήνα (Γραφείο Διασύνδεσης Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών) 2012.

Τσαούσης Δημήτρης, *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Αθήνα (Gutenberg) 1983.

Τσουκαλάς Κωνσταντίνος, *Κράτος, κοινωνία, εργασία*, Αθήνα (Θεμέλιο) 1986.

Φακιολάς Ροσσέτος, «Η απασχόληση στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά», στα *Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Συμβουλευτικής - Προσανατολισμού Εκπαίδευση και αγορά εργασίας και ο ρόλος του επαγγελματικού προσανατολισμού εν όψει της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, Αθήνα 1991, 64-70.

Φραγκουδάκη Άννα, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Αθήνα (Παπαζήση) 1985.

Χαλκιώτης Δημήτρης, Βίκη Αγνή, Παπάνης Ευστράτιος, Γιαβρίμης Παναγιώτης, «Μοντέλα χρηματοδότησης στην Ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και αποδοτικότητα», *Σύγχρονη κοινωνία, εκπαίδευση & ψυχική υγεία*, 1 (2008) 279-292.

Χασάπης Δημήτρης, «Τεχνική – Επαγγελματική εκπαίδευση: Δεδομένα ενός νέου παρόντος και ζητούμενα ενός επερχόμενου μέλλοντος», στα *Πρακτικά 1ου Επιστημονικού Συνεδρίου Σ.Ε.Π. Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Η Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα (Σ.Ε.Π. – Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) 2010, 765-775.

Anderson Charles, *Προς μια νέα κοινωνιολογία*, Αθήνα (Παπαζήσης) 1986.

Banks Olive, *Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Θεσσαλονίκη (Παρατηρητής) 1987.

Bottomore Tom, *Κοινωνιολογία. Κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία*, Αθήνα (Gutenberg) 1973.

Bourdieu Pierre, *The state nobility*, Oxford (Polity Press) 1996.

Bourdieu Pierre, *Distinction*, London (Routledge & Kegan Paul) 1984.

Brown Phillip, Green Andy, Lauder Hugh, *Globalization, competitiveness and skill formation*, Oxford (Oxford University Press) 2001.

Coleman James, Campbell Ernest, Hobson Carol, Mc Partland James, Weinfeld Frederic, York Robert, «Ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών», στο Φραγκουδάκη Άννα, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, Αθήνα (Παπαζήσης) 1985, 301-356.

Johnes Jill, Taylor Jim, *Performance indicators in higher education*, Buckingham (SHRE and Open University Press) 1990.

Kish Leslie, «Multipopulation survey designs: five types with seven shared aspects», *International Statistical Review*, 62 (2) (1994) 167-186.

Musgrave Peter, «Towards a sociological theory of occupational choice» στο Williams William (ed.), *Occupational choice, a section of papers from the sociological review*, London (Allen & Unwin) 1974.

Prokou Eleni, «Nonuniversity higher education reform in France, Germany, and Greece: A comparison of core and semiperiphery societies», *Comparative Education Review*, 50 (2) (2006) 196-216.

Putnam Robert, *Bowling alone: the collapse and revival of American Community*, New York (Simon & Schuster) 2000.

Rose José, *Les jeunes face à l'emploi*, Paris (Desclee de Brouwer) 1998.

Schwartzman Simon, «Academic drift in Brazilian Education», *Pensamiento educativo. Revista de investigación educacional Latinoamericana*, 48 (1) (2011) 14-26.

Sianou - Kyrgiou Eleni, Tsiplakides Iakovos, «Choice and social class of medical school students in Greece», *British Journal of Sociology of Education*, 30 (6) (2009) 727-740.

Smith Philip, *Πολιτισμική θεωρία: μια εισαγωγή*, Αθήνα (Κριτική) 2006.

**Investigating the achievement of the aims of "equality of opportunities" and
"efficiency" of the binary system of higher education in Greece, from the early
1980s up to the late 2000s**

Aliki Antonopoulou

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the achievement of the aims of “equality of educational opportunities” and “efficiency” in higher education policies in Greece, from the early 1980s up to the late 2000s.

More specifically, the problematic of this study focuses on the binary system of higher education and the social background of the graduates of two different types of higher education, namely universities and Technological Educational Institutions (TEIs), in order to examine the degree of the achievement of the goal of equality of educational opportunities. Moreover, this study investigates the transition to the labour market of the graduates of universities and TEIs, as this constitutes an aspect of the efficiency of higher education.

The main questions of this study are:

- What is the social background of the graduates of universities and TEIs?
- What is the relationship between University and TEI graduates, with reference to their access to the labour market, in the years 2001 and 2010?
- What is the role of the academisation of the TEIs in the integration of their graduates into employment?

The main conclusions of this study are that the social background of graduates is an important factor for their studying in the university or the technological sector of higher education, while at the same time, university graduates are widely preferred in the labour market, compared to the graduates of TEIs, despite the phenomenon of the academic drift.

Keywords:

Higher education, University, Technological Educational Institution, social background, employment, unemployment.